Sendtbrief

Caspars Coolhaes/ Dienaer des Godlicken woorts/ residerende tot Leyden.

Aen de Dienaren des Goddelicken woordts in Suyt ende Noort-hollant/ te samen ende eenen yeghelicken besonder.

Om niet ontijdelick voort te gaen/ int oordeel ghegheuen by de versamelinge binnen Middelburch in Junio Anno 81. ghehouden/ die buyten recht voor een nationael Synodus wt gaet.

Waer wt oock yederman sal verstaen mogen/ met wat onrecht de selue Coolhaes verledē sondach/ wesende dē 4. nu loopende Martij/ tot Delft (en weet niet of aen ander plaetsen meer) der gemeynte opentlick vanden Predicstoel/ als onboetueerdighe erghernis met zijn schrijuen aengericht te hebben/ met namen voorghedragen is/ om met der scherpheyt van af-snijdinghe teghens hem te procederen.

Waer van de summa breeder te vinden is int volghende blat.

Sirach 10. 41.

Verdoemt niemant eer ghy die sake te voren bekent/ bekentse eerst ende strafste dan.

1.Corinth.4.20.

Weest mannen int verstant/ ende kinderen inder boosheyt.

Matth.10.16. Rom.16.19.

Eenuoudich als Duyuen tot den boosen/ maer vernustich als Slanghen tot den goeden.

Ghedruckt int Iaer M. D. LXXXII.

Inhoudt deses Sendtbriefs.

Voor d'eerst wort aenghewesen de grontsake deses noch teghenwoordigen twists te zijn/ dat Casparus Coolhaes op het ware wesen vande ghemeynschap Christi siende/ niemant van dien heeft buyten sluyten connen / de welcke van Christo meer gheuoelen als verstaen/ ende hem van de wtwendighe teeckenen te ghebruycken/ doch niet wt verachtinge beswaert mocht vinden.

Item ten tweeden hoe onrechtelick hy met die aensienlicke macht eens nationalen Synodo beladē wordt/ dat welck doch den naem die het heeft met gheenen recht draghen mach/ ende dat de leere des Euangelij verre te buyten getreden is.

Item ten derden dat de Dienaers des woorts in Hollant dies in aensien sich rijpelick hier in te bedenckē hebben/ eer sy tegens Godts woort wt vreemde wetenschap yet beginnen daer van het beste loon soude moghen zijn leetwesen.

Leest in warer ghelatenheyt ende oordeelt met verstant.

Den eersamen vromen ende godsalighen Dienaren der Kercken Christi in Suyt ende Noortħollandt / zijnen medebroederen ende medewerckers inden oogst des Heeren / wenschet Casparus Coolhaes ghenade eñ vrede van Godt den Vader / door Christum onsen Heere ende Salichmaker.

EErsame ende seer weerde broeders in Christo. Het en verdriet my niet weynich ende doet my wee aent herte / dat ick wederom de penne in handen nemen moet om te schrijuen van een sake die ick lieuer int vier der liefden verbrandt ghesien hadde / als dat ick dat vier des yuers aenblasende / de partijdighe voncken ouer alle de werelt verstroyen soude / om het welcke te vermijden ick tallen tijden na gheen dinck so seer ghepoocht hebbe / als te beuoorderen de liefde eñ eenicheyt / waer door ick wel verstaen dat alle cleyne dinghen tot grooten wasdom comen mogen / gelijck hier en teghen door tweedracht eñ oneenicheyt oock die aller meeste dinghen veruallen moeten: Maer wat is het? Het is een ghemeyn spreeckwoort / dat niemant langher vrede houden can als het zijnen na-bueren belieuet: al so hebbe ick dat ooc aen my warachtich te zijn beuonden / ende beuindens eylacen noch daghelijcx / want de wijle ick van herten (ken Godt) anders niet dan eenicheyt soecke / vinde ick doch tegen mijnen danck een Zee der oneenicheyt / waer van de goluen my by nae ouerweleighet hadden / ende dat te meer de wijle een draeyende oft een sweruende windt ons ouer ghecomen was / waer door de ghene die met my het schip te bestieren bestelt waren / so hart ghedreuen zijn / dat sy ons gemeyne schip souden ouer stier geseylt hebbē / ten waer dat God zijn hant der ghenaden aent roer gheslaghen hadde / ende my so goedertieren hadde gheholpen / den welcken ick daerom van herten dancke ende hem wt grondt des herten bidde / dat hem ghelieuen wille ons al te samen alsoo voortaen te stieren / dat soo veel onser in een schip zijn / om van herten te soecken / ons ende onsen naesten salicheydt / wy ten laetsten het selue Schip in die ghewenschte hauen der eenicheyt moghen brenghen. Voorwaer dat ick beschuldighet werde als die man te wesen de welcke selfs schipbreuck aen den ghelooue geleden ende de ghetrouwe ende sorchfuldighe stiermans der ghelooughe ghemeynte int werck

harer opꝛechte bedieninge ſwack ofte mabt te maken/ende haer
goede oꝛdeningh te ſpot te ſtellen/ vooꝛ hebben ſoude/ ſo betuy-
ghe ick my vooꝛ Godt een kenner der herten / den welcken ick
na mijner ſwackheyt diene / dat mijn conſcientie vꝛy ende onge-
wꝛoecht van ſodanigher beſchuldinghe is : Ende het doet my
van herten wee/dat ick tot deſen onweder ſchijn geboꝛen te zijn/
waer in de nacht-wlen ooꝛſake nemen te beſpotten het heylſame
licht der waerheyt/ ende de kinderen des lichts het ſchip der ge-
meyner eenicheyt niet leckvꝛy behouden moghen. Maer ghe-
lijck de ghene tot een ſodanige ſpotterije geen ooꝛſaeck en geeſt/
de welcke des lichts claerheyt gheerne behouden ſaghe / op dat
de ſpotter dat ware licht van gheener duyſterniſſe te beſpotten
hebben ſoude: Eñ die daer om arbeyt dat het leckende ſchip ſou-
de mogen gheſtopt woꝛden/ niet can gheſeyt woꝛden des ſchip-
bꝛeucks ooꝛſaeck te zijn: alſo hope ick dat het met der waerheyt
niet en ſal gheſeyt woꝛden/dat ick autheur oft ooꝛſake zijn ſoude
van die argherniſſe der ghenen/ die heden ſdaechs aende heylſa-
me leer des heyligen Euangeliums haer ſtooten ende het wooꝛt
der waerheyt laſteren ofte verſmaden/aengeſien doch ick altoos
met neerſticheyt na mijn cleyn vermoghen ghearbeyt hebbe eñ
arbeyde noch daghelijcx daerom/dat argherniſſe verhoedet/ eñ
alle menſchen in vꝛede/ eendꝛacht ende eenicheyt met malcande-
ren ſouden moghen leuen. Ende hoe wel ick niet en twijfele/oft
alle de ghene die mijn Apologie ſonder partijdicheyt / met een
vlijtich opmercken gheleſen hebben / ſullen ſulcx warachtich te
zijn hebben beuonden: nochtans de wijle ick van contrarie ghe-
daen te hebben/beſchuldighet ben/ ende ouer dit alles niet alleen
vooꝛ zijn Excel. ende de E. Heeren de Staten van Hollant/item
vooꝛ mijn wettelicke Ouerheyt/ maer oock vooꝛ alle de wereldt
wt geroepen werde: So en hebbe ick niet laten connen om V. E.
met dit mijn ſchꝛijuen te begroeten/ daer in ick eerſtelick wat de
rechte ware ooꝛſake deſes onweders is / ende ten anderen het
beleyt ende den ſtaet van de ſake / naecktelick V. E. vooꝛ ſtellen
ſal/ waer wt dan eyndelick V. E. te bedenckē ſoude hebben/ wat
de ſelue van ampts ende plichts weghen te doen ſoude moghen
ſchuldich zijn. Seer ootmoedich biddende/dat V. E. met gheen
vooꝛ-ooꝛdeel haer willen laten beuangen/ op dat alle affecten eñ
begrepene genegentheyt tot eenige partije afgeleyt zijnde/ mijn
reden van een ledich hert/ dat een vꝛy ooꝛdeel heeft mogen inge-
nomen/ ende op de waghe der beſcheydenheyt gewogen werde/

gantſche-

gantschelick niet twijfelende oft alle de ghene die met het rechter ooge op die redelickheyt micken / sullen die ghewichticheyt mijner reden wel onderuinden en bekennen connen/ eñ niet verre gaen soecken om te oordeelen/ met wat onrecht dat ick wtgeroepen worde/ als schipbreuck int gheloove geleden te hebben.

Wat die oorsaeck des haets / die welcke sommighe teghen my geuatet hebben geweest sy/ dat getuygen mijn Heeren de Magistraet van Leydē in haer Justificatie/ te weten/ dat ick dat wtwendige gebaer wat min/ ende dat inwendige wat meer ter salicheyt van noode gheachtet hebbe dan sommighe lieden goet zijn docht: Ende oft yemant twijfelen wilde aen deser mijner Heeren ghetuyghenis/ soo is doch mijn Apologie daer van vol. Want ick ouer al wtdruckelick bekenne/ dattet fondament ende oorsake der salicheyt inde inwendighe reyninghe des herten/ door dat gheuoelen der ghenaden Christi gheleghen is. De welcke nu sulcks gheuoelen/ vast houden/ ende ghelooven/ die en zijn ymmers sodanighe niet van welcken Paulus seyt / dat 1.Tim.1.19
sy schipbreuck inden gheloove gheleden hebben. Anders moest hy qualick bedacht gheweest zijn/ als hy het eenige fondament aller zijner timmeragie/ Christum ghelecht heeft: inden welcken oock blijuende/ of daer yemant op stoppelē/ stroo oft hout 1.Cor.3.10
timmerende beuonden mocht werden/ nochtans alsoo als door het vier salich worden soude. Maer of ick nu wel het inwendighe voor het wtwendighe ghedreuen ende in gebonden hebbe/ so en hebbe ick nochtans daerom het wterlicke niet verworpē/ maer voor oorbaerlick ende nut te zijn gheacht ende ghepresen: Ende hebbet alleyn tot dien eynde vermaent/ dat niet verkeerde ordeninghe ghehouden mocht werden/ om hem metten schijn Mat.23
der wtwendicheyt schoon voort te doen ende te blinckē/ en van binnē vol haets/ nijts/ argelisticheyts ende ander diergelijcken boosheyden ende ongherechticheyden te steken: Want na dien ick door een neerstich opsien mijns selfs/ ende des verloops der ghemeyne Religien saken beuonden hadde/ hoe dat die mensche hem van weghen natuerlicker sinnelickheyt altijt aen dat sienlicke vergapet heeft/ ende gheneycht zijnde om altijt wat in de ooge te hebben/ met sonderlicken lust tot den beelden dienst beuanghen is/ hebbe ick van ampts weghen niet moghen laten/ hier voor die menschen trouwelick te waerschouwen/ ende behoorlicke ofte Christelicke voorsichticheden te gebruyckē/ daer mede niet de oude beelden verworpen zijnde/ nieuwe aen haer

 placetse

plaetse wederommẽ opgherecht mochten worden. Twelck ick
dan oock in sonderheyt in deser teghenwoordigher tijdt des te
noodigher gheachtet hebbe / de wijle ick sach dat sommighe
opsienders der Christelicker Religie het wterlicke Kercken
regement al te hooghe verheften / haer oordeel wt het wtwen-
dighe ghebaer alsoo verre streckende / dat niet alleen de men-
schen van weghen der wtwendicheyt voor ongheloouige men-
schen gehouden / maer dat oock die Ouericheyt selfs daer door
te weyniger gerespecteert / ende in haer ampt vercleynt worden.
waer door ick voor het eerst bemercte / wat een groote scheure
ons net becomen moeste / so wy alle die visschẽ so niet met eener-
ley aes te voeden ware / persortse souden wtdrijuen willen / dat
wy oock weynich met sodaniger manier van doen ten laetsten
souden vanghen: Ende ten tweeden / dat onsen dienst grootelicx
soude ghelastert worden / ick en weet niet ost van onwetenheyt /
ost van onbeleeftheyt / by auontueren van onrechtueerdicheyt /
in dien wy die stierliedẽ door welckers hulpe wy naest God van
den zeeroouers verlost waren / eyndelick desen danck soudẽ we-
ten / dat wy in twijfel stelden ost sy oock by ons int schip souden
behooren ghedragen te worden. Dit seggende en hebbe ick het
Kercken-regement niet swacken ofte te spot stellen willẽ / maer
ick hebbe veel meer ghepoocht / om dattet selue soo veel in ons
waer / soude sterck ende in eeren ghehouden moghen werden:
Want wie soude dat willen sustineren / dattet lichaem met af-
1.Tes.5.22 snijden der leden / sterckheyt soude becomen: ende dat het eere
soude zijn voor den schijn des quaden hem niet te hoeden wille?
Voorwaer dattet een schijn des goeden hebben soude moghen
dat die lieden / die daer om met alle neestichheyt gearbeydet / ende
haer lijf ende leuen ghewaecht hebben dat wy die berders onses
schips by een houden / ende den vyantlicken veruolch der bloet-
dorstighen vrybuyters / die onse schip (daer weynich aen feylde)
inden gront souden geseylt hebben) geweert hebben / wy met
ongoedicheyt dancken souden / geloone ick niet dat yemant van
verstandighen / veel weyniger van Godvreesende lieden soude
segghen willen: Maer dat soude misschien yemant seggen mo-
ghen / dat niemant van den ghenen die daer buyten begheeren
te zijn / onrecht ost onbillick gheschiet / soo hy niet daer bin-
nen ghehouden wort. Daer op ick wel soude willen / datmen
recht ende onderscheydelick verstaen mochte / wat voor lieden
daer binnen te zijn / begeeren moghen: ende op dat dan oock te
claer-

claerder verstaen worde/tgene dat ick niet en houde voor U.E.
doncker te zijn/so ist dat wy sprekē van die gemeynte oft kercke
Godes/ dat is vandē menschē inder gemeynschap met Christo
wesende? Dese gemeynte wert inder Scrift (dwelck om dē men-
sche tot het inwendige van wtwendige dingen te dienen/ geerne
met sichtbaerlicke gelijckenisse om gaet) verghelecken by een
lichaē/ bruyt/schaepskoye/huys/kerck/ stadt en schip/in God Rom.12.5
door Christum verweet / getrouwet ende opghebouwet totter 1.Cor.12.12
eewiger salicheyt. Dese is een eenighe ghemeynte/ghelijck als Joan.3.19
alleen de eenige Christus het hooft zijns lichaems/ de bruyde- Apoc.21.2 22.17 Jo.10.1.16
gom der wtuercorē bruyt/een Herder der kudden/ eñ des huy- 1.Tim.3.15 Heb.3.6
ses niet alleen een boumeester/ maer ooc den principael hoeck- 1.Petr.4.17
steen/ ende verbindinghe tot eewiger behoudinghe des seluen 1.Cor.3.17
is: ghelijck Christus alleen is dat heylighe/ ende aller heyl- 2.Cor.6.16. Hebr.12.22
lichste/daer in hy eewich priester zijnde/offert God inder eewic Ap.11.2 22
heyt hem selfs/op hem seluē tot eē soete reuck ten alder hooch- Ephe.22.4 15.5.23
sten: Ghelijck dan oock geen ander sonne de stadt Godes be- Col.1.18
schijnt dan alleen Christus/ geen ander Coninck is dan alleen Mat.9.15 Joan.2.29
den seluē Christus die zijne ondersatē niet lastich en valt/maer Joon.11.14
den last zijns rijcx selfs op zijnen schouderē draecht/in welckē Ephes.2.20 Heb.5.6
geen anderen throon is als den throon der ghenaden Christi/ 1.Pe.2.4/7
gheen ander Keyserstaf/dan die roede der cracht/de welcke be- 3/10.21
weecht wordende/hem alle knien voor Christum buygen moe- He.9.12.25 Ephe.5.2
ten: gelijck ten laetsten die eenighe/alleyn Christus/ zijn schips
stierman/roer ende ancker is. Blijft daerom also seker vast eñ
onwedersprekelick/ dat de ghemeynte Godes niet veelderleye
te zijn/ verstaen can werden/aengesien sy alleen daer in bestaet/
dat sy vanden eenighen wt velen in een ghecoppelt ende versa-
melt wordt. Hoe wel nochtans om verscheydene toeuallen/de
selue niet qualick soude met onderschept mogen genoemt wor-
den / een strijdende kerck op deser aerden/ de welcke altijts te-
ghen vleesch ende bloet/druck/arbeyt/den doot/ia den Duyuel
selfs te velde ligghen/het hooft bieden moet: ende een ander tri-
umpherende/ de welcke van moeyte verlost ende bevrijdt we-
sende/ de tranen vande ooghen af gedroocht ende de croon der
ouerwinningen is op geset worden: so mach oock die strijden-
de ghemeynte wel sienlick ende onsienlick ghenoemt worden/
de wijl God somtijts het volck zijner gemeynten vingerswij-
selick (also te spreken) voor ooghen stelt/ ende somtijts dat selue
inden gheest verborghen laet: Maer dat en gaet dat wesen der

gemeynschap met Christo niet aen/ buyten de welcke hergens
gheen salicheyt te vinden / ende inden welcken onmoghelick is
dat yemant soude mogen onsalich zijn. Want alle die in Chri-
sto zijn ende blijuen/ hebben ghemeynschap met God/met zij-
nen heyligen/ende aen zijn eewighe ende onuerganckelicke erf-
deel. Daerom niemant onrecht en gheschiet oft ongodlick ghe-
daen wort/den welcken toe gesloten wort de deur der gemeyn-
te Christi/ de welcke de ghemeynschap met Christo versmadet
ende hem daer binnen te houden weygert: Maer ick hebbe hier
voren ende tallen tijdē betuycht/ dat niemant anders warach-
tich en sy in Christo ende in zijnder ghemeynte / dan alleen de
ghene die de ghenade Christi ghevoelende / die selue gheerne
aen nemen eñ om dit te behouden begheerlick zijn. Soo is nu
dit alleen tghene dat tot deser onser tegenwoordigher materie
principaliken dient/ te weten/ oft daeromme yemant voor on-
willich met waerheyt soude moghen ghehouden worden / dat
hy van Christo ende zijner ghemeynschap meer gheuoelen als
verstaen can: Ende oft yemant daerom des te meer oft te min
der ghemeynschap met Christo soude deelachtich zijn willen/
om dat hy strijdende oft ouerwinnende/ in Christo ghesien oft e
niet ghesien en wort. Want dat de ware rechtschapen kinderen
Col.3.3 Gods/in Godt verborghen zijn/ter tijt van hare openbaringe
inden heerliken ende grooten dach der claerheyt onses Heeren
ende Salichmakers / daer van soude wel eyghentlick also mo-
ghen ghesproken worden/ maer ick weet oock wel dat God se-
kere tijden ghehadt heeft / in welcken hy zijn volck oock inde
werelt wtghemerckt heeft. Maer dat de ghene die sodanige wt-
wendighe merckteeckenen ghehadt hebben/ alleen de gene zijn
souden die inde ghemeynte Christi ghehooren / daer en soude
ick gheen iae toe segghen doruen: Ghelijck ick my oock schro-
men soude alle de ghene die sulcke merckteeckenen deelachtich
gheweest zijn/inde gemeynschap Christi te besluyten. Hier van
wijt-loopich te verhalen en soude wel tot het teghenwoordich
voornemen niet eygentlick dienen. Maer also dit selue sonder
dat wel te verstaen soude moghen duysterder zijn / sal ick daer
van soo veel handelen/ als ick tot der teghenwoordigher mate-
rien nut ende noodich te zijn/ beuinden sal. God heeft/als ghy
lieue broeders beter wetet dan ick schrijuen can / in Abraham
een seker volck vercoren/ dat hy hem toe gheeyghent ende van
allen volcken met sekeren wtwendighen ghebaer ende manie-
ren

een van doen afghesondert heeft : Maer hoe ſy alle Godt be-
haech hebben/ dat hebben hare wercken betuycht / ende de me-
nichfoudighe ſtraffen daer op volghende : dat beclaecht Godt
tot Moyſen als op het antwoort der kinderen Iſraels / dat ſy Exo.19.8
wilden alles houdẽ wat God gebodẽ hadde/ Och/ ſprack God/ Deut.32.29
oftſe alſulckẽ hert haddẽ: Dit maercken bedroeft allen Prophetẽ/
dewelcke hier teghen te roepen/ hen talken tijden hen bemoeyen
moeſten: eñ ſtelde den yverighen Eliam in ſo grooten onvrede/ 1.Reg.19.18
dat hy meynde niet een overghebleven te zijn van de ſeven duy-
ſent die noch in Iſrael over gebleven waren: Ende dit is het ſel-
ve daerom Chriſtus en zijn weerdighe voorlooper haerlieden Mat.3.7 22.23
ſo hert beſtraft hebben. Ende dewijle dit alſo warachtich is/ ſo
moet onwederſprekelick volghen dat ſy niet alle der ghemeyn-
ten Gods inder waerheyt ingelijft geweeſt zijn/ die int uterlick
verbont ende met utwendigen teeckenen utghemerct waren.
Want hadden ſy in Godts gemeynte warachtich gheweeſt/ ſo
en haddet niet geſchieden mogen dat ſy God ſouden mishaecht
hebben/ dewijle in zijne ghemeynte niet dan ghenade/ gunſte eñ
welbehagẽ is. Het is ſoude yemant mogen ſeggen/ die de waer-
heyt ſeggen ſoude/ haer eygen eñ niet der teeckenen ſchult ghe-
weeſt/ dewijle ſy de ſelve die God wel ingeſet hadde/ misbruyct
hebbẽ. Maer die het teecken misbruyct en mach in ſulcken mis-
bruyck niet ghemeyns hebben met Godt/ met welcken wy ſoo
veel ghemeynſchaps hebben/ als wy int zijne blijven. Ende die
met God ghemeenſchap hadden/ die waren alleen de ghene/ by
wien het recht gebruyck der teeckenẽ was: Alſo dat niemant in
der ghemeynſchap was van wegen der teeckenen/ maer dat de
gene die de teeckenen recht gebruycten aen der godlicker ghe-
meynſchap deel hadden. Niet te min die ghebruyckers der teec-
kenen worden wel voor een beſonder volck Gods aenghesien/
gheacht ende in weerden ghehouden/ maer ſodanighe der men-
ſchen achtinghe ende weerderinghe en is buyten die waerheyt
niet dan een ydel waen geweeſt. Ende ſo weynich als waen wa-
rachtighe wetenſchap is / mach oock die ydelheyt beſtaen in
waerheyt: daerom die inder waerheyt buytẽ Gods gemeyntẽ
waren/ den ſelven heeft het aenſien der menſchen niet dan een
ſchijn ſonder weſen gemaect. Dat ſy dan niet alle die na dẽ vlee-
ſche Iſraeliten waren/ hoe wel die merckteeckenen des utgeſon-
derden volcks Gods gebruyckende nochtans inder ghemeynte
Godts te zijn noch voor Godt noch ten aenſien der menſchen

hebben inder waerheyt gherekent moghen worden: Daer aen
oft wel gheen twijfel vallen mocht/ soo staet dit noch te besien/ of
oock yemant buyten den seluen volcke voor lidtmaten der ghe-
meynten Godts te recht souden bekent worden moghen: Hier
meyn ick wel dat gheen swaricheyt vallen sal/ te weten/ of die
wt Israel niet gesproten/ maer hen by ghecomen ende van haer
lieden opgenomen wesende/ oock der gemeynten Godes toege-
rekent souden worden: want de wijl sy die teeckenen/ des volcks
Godes met hen lieden ghemeyn hadden/ hebben sy oock sonder
twijfel in ghelijcker estime oft achtinghe ghestaen: Maer hier
soudet hem by auontueren stekẽ/ oft oock yemant vreemt vande
borgherschap eñ ghemeynschap des wtwendigen Israels zijnde/
voor eẽ lidtmaet der gemeynte soude behoorẽ geacht te worden.
Voorwaer voor menschen oogen hebben sy niet mogen voor lidt-
maten bekent wordẽ des lichaems van den welckẽ sy indẽ schijn
vreemt warẽ/ maer ist also dat sulcken lichaem heeft van eender
aert metten hoofde wesen moetẽ/ heeft oock dat lichaem niet an-
ders als inden geest bestaen mogen/ eñ de lidtmatẽ des sluẽ met
geestelicken oogẽ gesien moetẽ wordẽ. Daerom die gene die met
haren hoofde inden geest vereeniget ware/ dat zijn sonder twijfel
geweest die int verborgen Joden waren/ daer Paulus in den 2.
totten Romeynen af spreeckt/ offe wel met gheener wtwendigher
besnijdinghe voor openbare Joden gemerct waren. Ende voor-
waer het ooghen-schijn der menschen aengaende/ soo hebben wy
onlancr bewesen/ dat het schijn inder waerheyt niet en doet tot
het wesen/ also dat ick dat selue noodeloos achte te zijn om te we-
derhalen/ nochtans moet ick soo veel hier by voeghen die wijl
daer in voornamelick die sake bestaende is/ te weten/ dat wy daer
op wel behooren te letten/ wat teghenwoordich onse propoost oft
voortstel is: Ick en vraghe niet oft yemant in smenschen ooghen
voor een lidtmaet der ghemeynte soude mogen ghehouden wor-
den/ vanden welcken hy doch inder waerheyt geen deel en heeft:
want wie is daer tegẽ geweest? Maer oft yemant die inder waer-
heyt buyten de gemeynten Godes is/ ten aensien en oordeel van
anderen menschẽ/ soude mogẽ warachtich daer binnen zijn/ of ter
contrarie. So dat yemant segghen wilde/ dien soude ick wt lief-
de der waerheyt moeten antwoorden/ dat die menschen vant we-
sen inder waerheyt/ met onwaerheyt oordeelẽde/ niet anders aen
den dach gheuen als een oordeel der ydelheydt: ende gheuraecht
wat van een anderen soude wesen mogen/ gheuen antwoort van

De

de ghebreckelickheyt ofte toeuallen die in ofte aen hem seluen wa-
ren:effen als oft ic blint wesende/mijnē buerman inder Kercken
niet en saech/ datmen daerom soude seggen ten aensien des blin-
den/en is die man inder Kercken niet. Nv ick wil weder keeren
tot het gheen dat ick bouen wt Paulo beuesticht hebbe/ aenghe-
mercke dat my soude moghen ghemoeten/ als dat Paulus al
daer ghesproken heeft van menschen/ die welcke of sy wel der
wterlicken bonteeckenen der Joden niet deelachtich geworden
waren/nochtans door cracht des heylighen Euangeliums/ die
ghenade in Christo door den salichmakenden gheloue aenge-
nomen hadden: Hier en teghen en hebbe ick niet sonderlicks te
segghen/so het alleen recht verstaen mocht worden. Want dat Act.4.12
daer gheen ander naem inden Hemel oft op der aerden gheghe-
uen is/waer door yemant salich soude moghen worden/dan die
naem onses Heeren Jesu Christi/ beken ick van herten gheerne/
ende het is in mijn menichuoudighe druck ende bedroefheyt
altijt mijn troost geweest: So bekenne ick oock/ ende het is my
een vreuchde te bekennen dat geen ander Euangelium tot heyl Gal.7
des menschen ghegheuen is/ dan dat selue/ daer door Adam in
zijnen val behouden/verset/gheylicht/ ende dat ten laetsten tij-
den/als de brant der liefden Gods wtgebroken is/alle wolcken
daer met die aerde betoghen was/doorghedronghen heeft/ en-
de is bekent gheworden in alle hoecken der werelt: door dit sel-
ue Euangelium bekenne ick wel duytlick / dat alle die volcken
so buyten Israel in Israels tijden leuende salich geworden zijn/
so veel haerder God toebehoorde: Ende die zijn het alleen ghe-
weest die God toebehoorde / inden welcken het Euangelium
plaetse hadde/ want sonder den dau van bouen ende den reghen
des rechtueerdighen/ houde ick wel/ Ja ben seker dat alle aerde
drooch ghebleuen is: wt die cracht des ghenadensprruyts/ wten
wortel Jesse/ende nerghens elders/hebben hare sap gheeregen
alle telleghen / ende gheen andere dan alleen die in sodanighen
boom ingeentert waer. Ick achte wel dat my hier in toe stem-
men sullen die ghene die my anders gheern teghen spreken: die
welcke sose my oock hier in tegen spraken/ soudense recht heb-
ben met my oneenich te zijn/ vant fondament in Christo wijc-
kende: maer so wy inden seluen eenich zijn/ Lieue broeders/ wat
timmerlieden raden dan tot afbreken van een sodanige timme-
ragie/ die soo vast verbonden is? Inden voorgheleyden fonda-
ment dan eens zijnde/ te weten/ dat alle vreemden vant wterlic

ken des huys Iſraels/int gemeen open hof der genaden Chriſti wel getracteert worden zijn/ voor ſo veel haerder/met goet vertrouwen/te houe hebben comen willen: Souden wy dan in deſen verſchillen moghen/ dat Paulus op die tijt alleen ghesproken heeft/ als wanneer de gheheymenis Godts/ende den raed zijner verborghenheyt inder toecoemſte Chriſti inden vleeſch/ door die vercondinghe des Euangeliums ſonder aenſien des wterlicken volck Godes/ofte anderer Heydenen/cont ghedaen is yderman / eñ den ſeluen der genaden-deur gheopent is/ daer met ſo langh alleen het volck van Iſrael beſloten was: So willen wy ons dan nu in dit perck gheuen/daer in wy ſien moghen of die reden Pauli alſoo gheſchapen zijn / dat ſy moeten alleen op zijne ende die volgende tijt/ ofte datſe oock behooren op den tijt ſo verleden was/geduy det ende verſtanden te worden. Paulus heeft voornamelick inden aenghetoghen brief totten Romeynen voorghenomen dit te beweeren / te weten / dat de ghenade Godes by zijner tijt ooghenſchijnlich in Chriſti open-
Act.10.43 bare toecoemſt verſchijnen/ altijt in Chriſto ende door Chri-
Apo.13.8 ſtum werckelick/ende alleen totter ſalicheyt dadich geweeſt is: dit te bewijſen/ heeft hem oorſaeck ghegeuen dat by den Joden ghewaende voordeel totter ſalicheyt: Want als Paulus in tbe-
Rom.1.16 gin zijns briefs beſchreuẽ hadde/dat van hem gepredicte Euangelium te zijn een cracht totter ſalicheyt/ ſtondet in twijfel wat voor menſchen alſulcken ſalicheyt eyghen weſen ſoude: Allen/ ofte ſommighen: Paulus beſluyt allen/ om dat ſy alle der ſon-
1.Cor.24 den ende den vloeck onderworpen waren: ende en wil hier de
Rom.3.23 Joden niet wtghenomen hebben/die welcke meynden/ dat van weghen des verbonts voor haren vleeſche ghemaect/ ende van weghen des wterlicken bonteeckens/ ſy alleen dat vercreghen volck warẽ/ een volck dat voor anderen God behaechde: maer alſo het werck zijnen meeſter looft/en heeft Paulus wt der Joden wercken hen geen meeſterſchap voor anderen volcken connen toeſtaen/niet alleen van weghen zijner doen tegenwoordigher tijt / daer in nu die genade ghemeyn geworden was/ maer oock ten aenſien der tijt die voorleden was. Want op den doen teghenwoordighen tijt / waer onbehoorlick gheweeſt het antwoort by Paulo ghegheuen op het voorworpen in tbegin vant derde capittel gheſtelt/vant voordeel des Jodendoms ende der
Rom.3.2 beſnijdinghe/ welckes Paulus ſeyt groot te zijn: Want ſy (de Joden) voor allen geloofſt waren der geſpreken Godes. Nv ter

tijt

tijt Pauli/ en waren dien Joden niet alleen/ maer alle andere
volcken geloost de woorden Godes/ wtgesproken voor alle de
werelt/door den ſoon des alderhoochſten: daerom dan Paulus
met recht mach geseyt worden gesien te hebben op dier tijt als
Iſrael dat wtgeſonderde volck was/ dat in het werlicke/ voor-
deel hadde van die kienlicke openbaringhe Gods ende wat dier-
gelijcken meer was: maer inder cracht effen het ſelue hadde dat
oock andere in Christo open ſtont. Want alſo volcht int negen-
de veers/ wat dan/ (vraecht Paulus) hebben wy voordeel ghe-
hadt? Antwoort/ gheensins: want ſeyt hy/ wy hebben te voren
oorſaeck ghegheuen dat beyde Joden ende de Griecken onder
de ſonden zijn: Daerom ghelijet de ſonde/ verſ. 23. alſo oock de
gherechticheyt in Christo ghemeyn is allen geloouigen ſonder
onderſcheyt verſ. 22. want (als daer na int 29. veers volcht) ſo
wel als God der Joden alſoo is hy oock der heyden Godt in
den ſeluen Christum: des welcken macht nv openbaer ghewor-
den was niet anders te zijn als ſy werckēde was by Abrahams
tijden: die welcke effen dat geuonden hadde als int 4. cap. ſtaet
dat hy door den gheloone ſalich werde: niet in/ maer oock voor
die beſnijdenis/ verſ. 18. Maer als nv Abraham het teeckē zijns
gelooueus die beſnijdenis ontfanghen hadde/ is hy een Vader
geworden inder beloften der kinderen des gelooueus/ de welc-
ke nv het volck noch niet en waren dat ſy eerſt in beloſte zaet
werden ſouden/ verſ. 17. het is waer/ dat die vleeſchelicke kin-
deren Abrahams door het teecken des verbonts alleen het wel
behaghende volck Godes inden ſchijn ende in den ſchaduwen
geweeſt zijn/ tot ter tijt dat die onvruchtbare als ſy ſchenē te we
ſen/ ende was van natueren/ die nochtans inden geeſt bouen de
nature altijt voortbrenghende was die vruchten der waerheyt/
ten laetſten oogenſchijnlick gebaert heeft die vrucht der ghebe-
nedijdinghe/ die welcke nv inder duyſterniſſe verſchenen/ maer
in den ghelooue altijt int licht ghesien ghenooten ende ingheno-
men was: met welcker vrucht Abraham ſelfs beurucht er zijnde
vruchtbaer gheweeſt is totter eewiger ſalicheyt. Alſo dattet al-
tijts ſtaende en vaſt blijuē moet/ dat na die kienlicke toecoemſte
Christi het volck ſoo nv eerſt int ghesicht quam/ inden ſeluen
Christo onsienlick/ te voren ghemeynſchap ghehadt heeft:
Want altijt huyden ende giſteren den ſeluen Christus was: De Heb. 13.8
wijl deſen dan alſo is/ te weten/ dat Godt daer hy een byſonder
volck hadde/ wt byſondere naemcondigen gheſlachten gespro-

ten/alſo dat daer aen gheen twijſel vallen conde/of ſy waren dat
eenighe volck der beloften/ nochtans/en dies niet te min/gheen
behaghen aen hen allen/ ende daer en teghen ſommighe bemint
heeft ghehadt die vꝛeemt van ſodanigen volck waren/ende van
de teeckenen des ſeluen volcks/ die hen God wtdꝛuckelick tot
wtmerckinghe veroꝛdineert ende beuolen hadde: ſo waert nv/
daer het vleeſchelicke erfvolck Gods/ in een geeſtelicke gheſel-
ſchap/ dat niet van vleeſch ende bloet hercomen/ maer zijn be-
ſonder ghebooꝛte van bouen heeft/ verandert is/ niet vꝛeemt
oft wy ſeyden/ nv veel grooter reden als doen te ſien/waerom
wy die ware gheeſtelicke ghemeynſchap qualick wt den ſchijn-
baren teeckenen ſouden onderſcheydelick ooꝛdeelen moghen.
Want ick bekenne wel dat God oock deſer zijner gheeſtelicker
ghemeynten teeckenen by gheuoecht heeft / waer wt ſy ſouden
ghemerct moghen werden/ende ſo langhe deſe teeckenen by der
geeſtelicker ghemeynten gheduerich ende ſuyuer gebleuen zijn/
wil ick niet ontkennen/ofmen heeft wel ſo grooten reden ghe-
hadt het volck Godes vingherwijſelick te kennen/ als het
Act.2.2 erfvolck van Iſrael. Want de welcke de geeſt met haer gantſch
Act.3.6 huys beroert heeft: op die welcke die geeſt Gods wterlich ver-
Act.9.40 ſchenen is: Dooꝛ welcken die cracht des gheeſtes dadelick ghe-
Act.5.5 wꝛocht heeft/ die crancken te gheneſen/die dooden leuendich te
maken: wederom die fiende te verblindē/ende de ſtercke doot te
ſlaē/ wat ſoude die meerder getuygeniſſe der gemeynſchap met
den gheeſt Godes ghehadt hebben? Maer als nv deſe wonder-
teeckenen opgehouden hebben/ ende die nacomelingen met der
tijt van die ſuyuerheyt der leer ende des waren ghebꝛuycks der
ſacramentelicker teeckenen afgetreden zijn/ alſo dat ten laetſten
Sinte Pieter ſchip (dat hem vanden Hemel by manieren
van ſpꝛeken gheſonden was) wederom vander aerden op ghe-
toghen was: ende nv ten laetſten dooꝛ Gods ghenade ons een
goeden wint gedient heeft/om weder met S. Peter te ſcheep te
gaen/ſo hebben wy nochtans dat wterlicke ſchip der gemeynte
Godes weder op te bouwen groote ſwaricheyt geuonden: hier
heeft ſich een ontallicken hoop van wercklieden gheopenbaert/
ende een yeder heeft ſich met de teeckenen der rechter leere Chꝛi-
ſti ende der Sacramenten int byſonder wt ghemerct/ ende ſich
vooꝛ anderen beroepen van zijn commiſſie. Hoe wel nv niet
dan een rechte leere is/ een Doopſel in den Heere Chꝛiſto (ghe-
lijck een Chꝛiſtus ende een waerheyt is/ gelijck wy bouen bꝛee-
der

der verhaelt hebben) nochtans also een yeghelick hem van de waerheydt beroemde / ende des roemens haluen niemandt te naerder is/ soo moest het oordeel den gheeste ghelaten worden/ de welcke eenen yeder in zijner conscientie wel ghetuyghenisse gheeft / maer by een sekere mate / ende daer met een ander in zijn eyghen conscientie niet soude moghen ouerstemt worden. Dit aldus aenmerckende en niet anders verstaende / dan dattet oordeel van dien/ gheestelick inden Gheest verborghen leyt / daer ick nv tot die opbouwinghe des veruallene schips wettelick mede beroepen was / ende speurde dat onser veel in een schip met den Heere Christo / op den wech der salicheyt waren/ die alleen om het velteecken (alsoo te spreken) ende diergelijcke twisten/ heb ick geenen beteren raet vinden connen / dan dat so veel onser in dat alleen heel-brenghende schip der ewigher genaden onses Heeren Christi /eens waren/ wy malcanderen om besondere opinien wille/ die tot der schipvarenden verderf niet en streeten/lieuer int zijne te dulden ende dragen om eenicheyt int schip te behouden/dan dat wy van weghen der oneenicheyt alles ouer stier laten loopen/ of die vianden in de handen vallen souden. By exempel soude dit by geualle mogen claerder zijn. Ick neme / dat wy in een schip zijn om die vryheyt des vaderlants te bewaren/ of nv hier in eenighe soldaten waren/ die om eenighe redelicke ofte misschien oock om verwaende oorsaken wille / niet souden dat ghemeyne velteecken draghen willen/ maer een ander coleur hebben wilden : oft dat oock yemandt gantsch gheen velteecken aen hem lijden conde/ende nochtans in allen anderen stucken/liefde eñ viericheyt tot der ghewenschter vrijheyt bewese/ ende hem voor zijnen viant mannelick ghebruyete : Souden wy ons dan om de bouen ghenoemde oorsaken wille van sodanighs getrouwen soldaten scheyden/ofte als quade patrioten/niet by ons nemẽ willen? Item als wy daer in eens waren dat wy eenẽ suyden wint hebbẽ mosten: soudẽ wy ons dan daerom scheyden/ dat wy niet gelijck en verstonden eñ wisten welcr zuyden/ westen/noorden oft Oosten waer/eñ van waer den wint comen soude? voorwaer so doende/ souden wy ons dẽ viant te spot biedẽ/ eñ het schip met lijf eñ goet verliesẽ. Tgene nv dat ick dus langhe van het ware wesen der gemeynschap Christi in Christo/ende van onsekerheyt des oogẽschijns verhaelt heb en wil niemant also verstaen / als of ick daer met den wtwendighen der gemeynten dienst ten achter stellen ofte

verſmaden ſoude willen/want ick ſeluē een dienaer der Kercken
Chriſti nv inde 21. Jaren geweeſt/ende oock noch door Godts
genaden ben/ende derf wel in vrijheyt met goeder conſcientien
ſeggen/dat ick in mijnen dienſt/na mijn cranck vermogen/met
goeder trouwen verkeert hebbe: ende ſtaen oock rechtevoort
daerinne ſtil/niet daerom/dat ick my beſwaert vinde mijnē wt-
wendigen dienſt te bedienen: Maer op dat ick my eerſt vande
vlecken/ die my niet met waerheydt/ maer wt eenen ydelen
2.Co.6.3 waen/aengeſtrekē zijn/ſoude ſuyuerē. Maer op dat onſen dienſt
2.Co.13.10 niet en ſoude ghelaſtert werden/ als of die ſeluighe int breken/
ende niet int opbouwē beſtaende waer: Aengeſien niemant van
ons allen/ om ons een eygen kerck te bouwen eñ te verſamelē/
gheſtelt is/ maer wy veel meer alle te ſamen daer toe beroepen
zijn/om die ware Kercke Chriſti te bevorderen: Soo hebbe ick
ghemeynt als ick noch meyne/ dat wy ons voornamelick hier
in te beneerſtighen hadden/ om den Heere Chriſto ſoo veel ons
2.Co.11,2 mogelick is veel volcx toe te brengen/ende niet om yemant on-
rijpelick buyten Chriſtum te ſtellen/ de welcke inder waerheyt
wel daer in weſen mochte. Tot den eynde is het gheſchiet/dat
ick noodich gheacht hebbe vaſt te houden/ dat die inder waer-
heyt inder ghemeynte zijn/ die met Chriſto deel hebben: Ende
Rom.9.6 alſo een erf Iſraelijt niet altijt een waer Iſraelijt en was: dat het
ons dan oock/ die gheen veruolghent wterlick erf-Chriſten-
dom gehadt hebben/ veel meer int oordeel/ dat niet vaſter dan
op wtwendige teeckenē gefondeert ware/ wel ſoudē ſeelen mo-
gen. De wijl onſe Heere eñ meeſter ons geſondē heeft om te ge-
neſen die crancke in zijn gaſthuys liggende/ſouden wy qualick
doen de ghene buyten te ſluyten/aen dien wy noch ſouden mo-
ghen twijſelen ofſe oock met der waerheyt daer in behoorden.
Ende wy hebben macht ontfanghen te beſorgen die crancken
Heze.2.7 des Heeren/ niet na onſen eyghen appetijt/ oft met ſodanighen
Deut.2.8. wateren als wy ſelfs ſoudē diſtileren willen/ maer hy heeft ons
Mar.16.15 ghegeuen een bus met olie der barmherticheyt/ eñ wijn om die
wonde te reynighen/ende niet corroſijf om dat vleeſch wt te bij-
ten. Daerom het my altijt teghengeſtaen heeft/ dat als het vier
noch nauwelijcx aen het wterſte tipken vanden vinger gheco-
men was/ men van ſtonden aen al te rou toe gheloopen heeft/
om met af ſnijdinghe te beletten dat het vier niet en mocht aent
hert comen: eñ ick hebbe my laten duncken dat ict niet qualick
voor hadde/om het wtwēdige geſwel met/ ſo veel mogelijc is/
ſaech-

ſaechte plaeſters alſo te geneſen/daer met tlichaem niet ontſielt worde eñ het lidtmaet des ghebreck te minder houden mochte. Hier en wil ick nochtans niet ſtaende houden dat alle affſnijdinghe ſoude onbehoorlick zijn/ want beter een lidt verloren/ dan het gheheel lichaem inden doot ghebracht: ende daer met gheen huys te houden en is/ wie ſoude die in zijn huys lijden willen? Maer ick ſpreke van lieden die gheern met ons huys houden ſouden/ ſoo wy ons gheuoechlick wilden ſchicken/ ick ſpreke van menſchen die ons geern lijden ſouden/ ſoo wy alleen haer/ niet moetwillich onuerſtant/ draghen wilden: Die oock int gemeyne voornamelicke merckteecken des woorts Chriſti met ons eens zijn/ doch moghelick erghens int verſtant dolen: Ja van dien menſchen ſpreke ick/ die oock het ſchip der wterlicke ghemeynten/ ofte kenlicken Kercken in den grondt niet en begheeren te ſeylen/ vanden welcken oock etlicken die plancken des ſchips dat is de lidtmaten Chriſti/ teghens den ghewelt der bloetgierighe/ Roouers by een ghehouden hebben: Die ſelfs de Kercken voorſtaen/ ende de Dienaers der ſeluen met onderhout beſorghen: Van den genen is het gheweeſt daer van ick hier bouen gheſeyt hebbe/ oft ſy met eenigher beſcheydenheyt ſouden geſeyt mogen worden/ buyten der ghemeynten te ſtaen/ ende waerom doch? Iſt om dat ſy niet eenerley teeckenen met dien van binnen ghebruycken? Maer wie is oyt ſo onbeſchaemt gheweeſt die yemant van de ghene die des Keyſers beuel hebbẽ in hares ampts bedieninge/ eere/ goet ende deuchde bewijſende waer/ ende haer luyden goet tracktement dede/ daerom ſouden willen ſchelden/ als van des Keyſers hof vervreemt te zijn/ om dat hy wtwendichlick alſo als gheene beuelhebbers hem niet en ware draghende? My en is niet onbekent/ dat wy hier ſpreken van teeckenen/ die niet na eenich beuel-hebberen ofte onderdanen appetijt bedacht/ geuondẽ/ eñ gebruyct werdẽ/ maer die ſelfs die Ouerſte Heere der heerſcharen verordineert/ inghеſet ende ſtatichlick geboden heeft/ ſtatichlick (ſegge ick) om wt te ſluyten alle permiſſie toelatinge eñ die daer wt ſouden mogen beſloten worden des ghebruyck vryheyt. Maer die dan in dit ghebruyck falet/ die ouertreet het gebodt Godes/ die het verachtet/ is gheener menſchen maer een verachter Godes: Tis waer ende ick en heb daer niet teghens/ niet te min behoeft dit oock wel te rechte eens nadenckens/ of dit/ namelick met recht voor een verachtinghe der gheboden Godes mach

gehouden woꝛden/ als yemant het gebodt nalaet niet wt quaet-
willige wꝛeuelheyt noch wt achtlooſe lichtueerdicheyt of dier-
gelijcken/ maer om dat hy twijſelt of het ghebodt oock ſo wijt
ende bꝛeet ſoude te verſtaen zijn/ als het hier ende daer getogen
wert: Ende daer nv het rechte ghebꝛuyck des gebodts in twij-
ſel ſtaet/ſoude dan yemant miſdoen/ dat hy lieuer in deſe twij-
ſel wilde ſtille ſtaen/ dan in onſekerheyt deſer of gener meynin-
ge by valden? Wy en twijſelen in onſen doen niet/ des wy inder
kercken ghewis zijn/ſo mocht oock een ander ſegghen. Ende
daerom dat ſy dat ſegghen/ coemt ouer al de ſchꝛydinghe ende
ſcheuringhe ſo groot te zijn. Maer of yemant hem verſekert
hout/ ſo en volcht nochtans daerom niet altoos een gewiſheyt
die onbedꝛiechlick is. Want ſal yemants verſekeringhe recht
zijn/ſoo moet ſy vande geeſt Godes hercomen/die alleen recht-
ſinnich is. Eñ wederom (dat geſchieden can) ſo de verſekerin-
ge wt eygen dichtinge/ ende wt eenen vaſten waen ofte opinie
is/ wat is ſy dan anders als een ſtercke cranckheyt/ waer mede
die menſch ſonder twijſel bedꝛogen woꝛt? Die welcke dan deſe
des heyligen gheeſtes verſekeringhe in haer niet vinden en con-
nen/doen die niet beter haer ſtille te houdẽ als buytẽ de verlich-
tinge des geeſtes/ (die welcke hen liedẽ noch in dit ſtuck verboꝛ
ghen is) die teeckenen die gheeſtelick zijn te gebꝛuycken? Maer
ſoude nv yemant hier willen ſegghen/dat die ghene/ den welc-
ken die gheeſt het rechte verſtant des ghebꝛuycks der teeckenen
gheſloten ende verboꝛghen heeft/van der geeſtelicke ghemeyn-
ſchap verureemdet zijn. Soo mocht yemant antwooꝛden/ſeg-
ghende: Maer wien heeft dan die heylighe geeſt gheopenbaert
het recht verſtant? Den genen die de letter hebbẽ? Men vꝛaecht
naer verſtant van die letter: die letter heeftmen wel al ghelijck/
maer verſtontmenſe al ghelijck ſo en ſouder geen verſchil meer
zijn. So is dit dan nv inden raedt des geeſtes verboꝛghen. Hoe
wel ick gheern belijde / dat wt de wercken / die menſch oock
menſchelick bekent woꝛt/daerom ick oock ſegghe/dat die gene
die hare eyghene wercken melden niet Godloos te zijn/ wy van
den ſeluen oock het ooꝛdeel te gheuen hebben/ dat wy wt den
wercken ſcheppen mogen. Ick hebbe vooꝛwaer al te met ghe-
ſien dat de gene die ſich int wtwendich kercken ghebꝛuyck ſtil
hieldẽ/ velen van ons anderen in een deuchtſaem leuen niet ſou-
den ghewekẽn zijn/ende my is meer als eens vooꝛgecomen dat
ſich anderen aennemen vooꝛdeel vooꝛ ons te hebbẽ/ om dat het
ver-

veruolch ouer ſakē van Religien een vrucht van deſe leere ware/
van welcken laſter dat wy onſe Kerck ſouden moghen ſuyuer
houden/ hebbe ick met mijn groote moeytē coſten ende arbeyt
my den ongunſt op den hals ghehaelt/ inden welcken ick noch
tegenwoordich ben ſteckende. Maer om nv wederom te comen
tot onſer materie: yemant ſoude moghen ſeggen/ dat het prin-
cipaelſte werck der gheloouigen het gheloof ſelfs ſy aenghesien
niemant ſonder geloof God mach behagen: Dat niemant ſon-
der twarachtich gheloof Godt behaghen en mach/ is ſoo verre Heb.11.6
van daer dat ickt ſoude willen verſakē/ dat ick oock alle mijnen
grondt des waren weſens der ghemeynten Chriſti in Chriſto
gheleyt hebbe. Den welcken niemant ſonder gheloof/ dat is/
vaſt betrouwen verrijghen ende bewaren mach: maer ſoo het
warachtich gheloof int gemoet leyt/ ende van tgemoet wt God
in God climt/ ſo heeſt de menſche daer niet wt te oordeelē/ voor
ende al eer ſulcke gheloof (die niet altijt mach verborghen zijn/
ende is den menſchen als een licht te openbaren beuel gegeuen/ Mat.5.16
op dat ſy onſen wercken kennen ſouden goet te zijn) in wercken
der liefdē wtbraeck/ maer hier van is nv ſo dickmaels verhaelt
dattet v by geual te leſen ſal beſwaerlicker zijn/ als my te ſchrij-
uen/ namelick: dat in welcken wy wt ſulcke hare wercken een
licht der ghenaden ſpeuren/ van die ghemeynſchap die wy met
onſen Heere Jeſu Chriſto hebben/ niet moghen buyten ſluyten:
Ende dit is gheſeyt/ ſo veel aengaet den ſalichmakenden geloo-
ue. Maer nv aengaende den geloone die inde Hiſtoriale kenniſ-
ſe ende wetenſchap gheleghen is / wat ſoudemen doch daer wt
ſtaende houden willen? Dat niemant met den geeſt Godes ſou-
de ghemeynſchap hebben moghen die erghens in deſer kenniſ-
ſe feelende beuonden worde? Maer van wat dingen is deſe ken-
niſſe? Is het een kenniſſe ofte wetenſchap van alle tghene daer
van Godes woort vermeldet? Gods woort betuyget ons dat
Christi rijck gheeſtelick ende niet van deſer aerden en is. Dit Joan.18.36
en hebben nochtans die Diſcipelen niet bekent/ de welck van
wegen der vleeſchelicker maechſchap ter rechter ende ter ſlinc- Mat.20.21
ker hant ſitten wouden. Ende wat hebben doch de Diſcipelen
Chriſti van die gheeſtelicke ghedaente des Rijcks Chriſti/ ende
dat hy door teruyce moeſte ingaen inde glorie/ verſtaen ſo lan- Luc.24.26.
ghe ſy met Chriſto opter aerden verkeert hebben/ hoe veel oock
die Propheten te beuoren daer van hadden gheſproken? Gods
woort betuycht ons dat in Chriſto ſoude ghebenedijt worden

Eſa.9.1 alle volcken / onder den welcken ſonder twijfel die Heydenen/
Eph.2.12 de welcke te voren inde duyſterniſſe geſeten / en̄ dat groot licht
Act.2.16 in Chriſto ghesien hebben/ tot een volck Gods geworden zijn/
dat te voren geen volck en was/ooc verſtanden werden: Noch-
tans heeft Petrus hier van/ als hy dē ſpreucke Joelis aentroc-
ke/ ſo veel gheweten als die ſelfs niet en verſtande wat hy ſey-
de. Is dit nv dan alſoo warachtich / te weten/dat de hiſtoriale
kenniſſe vanden voorſchreuen ſaken totter ſalicheydt van noo-
de geweeſt is: ſo hebben/ſonder die ſelue kenniſſe/noch Petrus
noch de ander diſcipelen ter tijt hares onuerſtonts moghen ſa-
lich zijn/want dat alleen totter ſalicheyt van nooden is/ ſonder
twelcke men niet ſalich worden noch Godt behaghen can: Nv
zijn beyde Petrus ende de diſcipelen oock in tijden deſes hares
onuerſtants ſalich geweeſt/ende hebben God behaecht: Want
Petrus hadde den heyligen gheeſt ontfangen/den leytſman tot
der waerheydt / den trooſter der benouder conſcientie: ende de
Joan.15.15 andere Apoſtelen alle/wtghenomen Judam den verrader /heb-
Joa.16.27 ben met Chriſto omme gaende/hem wel behaecht/daer van hy
Joan.13.33 wtdruckelick ghetuycht: Ick heb v lief/ Item mijn Vader heeft
Joan.20.17 v lief: Ick heb v wtuercoren: daer hyſe noemt te zijn/ zijn broe-
Math.9.15 ders/kinderkens/ kinderen der bruyloft/ ſout der aerden/ licht
Mat.5.13/ ende 14 des werelts/ van de werelt afgheſondert/ vercoren ſchapen wt
den wolven/etc. Iſt dan nv van ſoo hoochwichtighe ſaken/ als
van die cracht der verloſſinghe Chriſti ende vande gheſtalte-
nis des rijcx Chriſti/daer voornemick alle de Schrift op ſiet/de
hiſtoriale kenniſſe oft wetenſchap niet van noode gheweeſt:
Wat mogen wy dan ſeggen/dat yemant daer om der gemeyn-
ſchap des heylighen gheeſts deruen ſoude/ om dat hy niet en
en heeft gewiſheyt van tgebruyck der wtwendigen teeckenen.
Die niet ghelooft/bekent en verſtaen hebben/het ſtuck daerom
Chriſtus geſtoruen was/ ſullen Pilaren der kercken ende lich-
ten der werelt gheweeſt zijn. Ende die onſe kercke onderſteu-
nen(alſo te ſegghen) voorderen/voeden/eere/ende liefde bewij-
ſen/die ſullen moeten(weet niet om wat verſtants)buytē ſtaen/
ende niet weerdich zijn om broeders/ſuſters/lidtmaten/etc.ge-
noemt te worden/ jae alleen dat ſy ontbeeren die wterlicke din-
ghen die int rijcke Chriſti/ waer in die nieu creatuere gelt/ ende
gheen beſnijdingh oft voorhuyt/ (ick mach ymmers ſulcx met
2.Cor.5.17. Paulo wel ſpreken) totter ſalicheyt niet en ghelden. Nochtans
verſtae ick Paulum aender plaetſen alſo/ dat de teeckenen van

weghen des ghebots groot van weerden niet voor niet te ach-
ten zijn met den goddeloosen die by Syrachs tijden ſpraken/
waerom is den eenen dach beter als den anderē/etc. Maer dat
in haer ſelfs die teeckenen niet en vermogen/ende gheen cracht
noch leuen tot den wech des leuens hebben/weſende alleen aen-
wijſers ende mercken der ghenaden/ die ons totten leuen bren-
ghende ende behoudende is. Daerom ſo yemant deſe teeckenen
ſouden totten beteeckenden moghen aenſtootelick zijn/ deſe al
waert dat ſy ſich onthouden mochten/en ſoude ick daerom niet
doruen buytē ſluytē /ſo ſy anders niet anderſins merckelick be-
weſen des beteeckenden manghel te hebben. Maer die ſich van
der ghemeynten Chriſti ſcheyden/ Chriſtum en zijn woort ver-
laten/ ghelijck ſodanighen gheweeſt zijn/ van welcken Paulus
elders ſchrijft/ die en gaen ons hier niet aen / want wy ſpreken
van lieden by ons te behouden die de ghemeynte Gods niet en
verlaten/niet en laſteren/ maer veel meer den ſeluē noch by ende
voorſtaen: ſoo en wil ick oock hier niet teghen ſprcken ofte de
teeckenen inder vterlicke kercke Godts tot de wedercoemſte
Chriſti/niet ghebruyct werden ſullen. Want oft wy wel by ex-
perientie oft eruarentheyt geſien hebben/dat het ghebruyck der
ſienlicker teeckenen niet altijdt heeft moeten ghecontinueert
worden/aenghesien wy voor ſo veel hondert Jaren niet dan een
miſbruyck der teeckenen bekennen connen / waer van wy ach-
ten nutter gheweeſt te zijn/ ſich te onthouen/als de ſelue te miſ-
bruycken. Ende wy oock noch heden ſdaechs / den ghenen die
in ſodaninghen plaetſen woonen daer ſy het recht ghebruyck
van dien niet hebben connen/ achten veel beter te zijn/ ia raden
hen lieden oock lieuer ſich gantſchelick daer van t'onthouden/
ende van tgebruyck van dien lieuer haer leuen lanck te blijuen/
ende alſo te ſteruen/ als qualick te gebruycken/ſo en is doch by
my noyt in twijfel ghestelt het ghebruyck der teeckenen / der
welcker ick my ſelfs (het miſbruyck af gheſtelt zijnde) voor een
wtdeelder bekenne/ende dat in gheen ander meyninghe als dat
ick het noch ter tijdt nae mijn beſte verſtant in mijner conſcien-
tie alſoo voor recht verſtae: Maer de vraghe en was niet van
mijn verſtant / maer van anderen te draghen in haer verſtant.
Ende de wijle wy comen van Paulo te ſpreken/ ſo derf ick wel
vry wt ſpreken / dat mijn gheuoelen niet en is dat hy Paulus /
die om de tweedracht die onder den zijnen was / ſich verblij-
den dede / dat hy niet dan een huys ende twee perſoonen ghe- 1.Cor.1.14

doopt hadde/ ſoude hy de gene die het Euangelium Chriſti aenamen/ daerom gedacht hebbē voorleden der gemeynten tontkennen/ om dat ſy lieden/ van wegē der partijtſchap begeerden ſtil te houden/ daer hy oock den partijdighen/ in dat ſtuck der liefden miſſende/ niet vander ghemeynten afghewesen/ dan alleen eenigher maten noch vleeſchelick gheoordeelt heeft. Maer hoe ſou-
Marc. 9.38 dement doch maken? Chriſtus op der aerden/ hoorende van eenen/ die in zijnen des Heeren Chriſti naem/ de Duyuelen wtwerpt/ ende hem nochtans niet na en volghet/ (welck wy niet qualick mochten wtlegghen/ van den ghenen/ die gheen wterlicke ghemeenſchap met hem en hielden) heeft Johanni/ dien dat miſhaechde/ wel wtdruckelick beuolen/ hem daer in niet te weeren/ oft te verbieden: Ende heeft tot beueſtinge zijns beuels deſe reden gebruyct/ wie niet tegens my en is/ die is met my. Hy (de Duyuels banner) is niet (wil Chriſtus ſeggē) tegen my/ aengeſien hy in mijnen name bannet/ daerom is hy met my/ verbiedt hem daerom niet int gunt/ daer in hy met my is: Deſe ſelue reden/ om dat ick oock ghebruyct hebbe/ te weten/ dat die ghene ſoo Chriſtum bekennen/ zijn woort beminnen/ ſich in haer leuen niet Chriſteloos bewijſen/ het volck Godes int werck Godes voorſtaen/ niet teghens Chriſtum zijn: ende daer wt beſloten hebben/ dat ſy dan oock met Chriſto zijn/ ende als leden/ tot het lichaem der Chriſtelicker ghemeynten behooren: Lieue/ wat is hier al aen miſ daen gheweeſt? Hierom ben ick als een ſcheurmaker gheproſcindeert/ van mijnen innerlicken vrienden/ (daer voor ickſe hielde) ouer die ſtraten ghedraghen/ voor eenen laſteraer Godes/ ende zijner ghemeynten wtgheroepen ende verachtet/ ende meer als met Ezels laſt beladen ghewoorden/ welcks ick nochtans daerom niet verholen/ om het oude wrock wederom op te reppen/ dwelck ick van herten begheert hadde/ dattet als inder aſſchen hadde moghen begrauen blijuen/ ſoo ſommigher partijdicheyt/ ſulcks hadde lijden mogen. Maer alſo ick genoodicht ben/ deſen brief te ſchrijuen/ ſoo is gheen dinck alſo ſeer van nooden gheweeſt/ als V. E. wel te doen verſtaen die werckende oorſake: om vant ghewerckte/ met meerder verſtandt te moghen oordeelen.

Sulcks dan doorſaeck gheweeſt zijnde/ waeromme ſommige my alſo veruolcht ende na gheiaecht hebben als gheſeyt is: nae dat ick nv int Jaer van tachtentich in Januario/ ende Mayo/ niet om yemandts te beleydighen oft te terghen/ maer om mijn eer/

goet gheruchte/ ende dienst/ vande veelderley calomnien/ so ouer al wtghespreyt waren/ te beschutten ende te beschermen/ heb ick mijn boecken onder den tijtel van Apollogien in druck gegeuen: Ghelijck corts te voren mijn Heeren de Magistraet tot Leyden int Jaer tseuentich neghen/ op haer zijde by sekere Justificatie ghedaen hadden: Soo is het soo verre van daer ghæweest/ dat de smoock der oneenicheyt by den quaetwilligen/ met reden ende bescheydenheyt heeft mogen ghedempt werden/ dat sy oock dies te meerder zijn verhittet geworden. Ende de wijl mijn Heeren een bysonder verschil hadden/ met den ghedachten teghensprekers/ belanghende den Kercken-raet: daer in haer eersaemheyt/ sich onderstaen hadde/ te willen een seggen hebben/ waer tegens/ de wijl ick wt billicken reden my niet stellen mochte/ was den haet teghen my ende mijnen dienst te meerder: Daeromme volghens de selue mijne Heeren der saken eenmael een/ ende hebben willende/ is het met beyder zijden bewilliginge soo verre ghecomen/ dat de selue aen sommighe/ soo Poletijcke als Kerckelicke verstandighe mannen/ ghecompromitteert ende ouerghegeuen is geworden: By welcken de wtsprake oft goetduncken tot voordeel van mijn Heeren ghedaen zijnde/ is besloten/ dat alle de voorleden dinghen souden vergheten zijn/ met sodanighe conditie/ dat de aenclaghers vande Magistraet souden haer schult bekennen: Ghelijck ick daer en teghen my verclaerde/ van allen haet ende nijt op haer lieden ontschuldich te zijn: onderworpende mijn boecken het oordeel van yeder man int besonder/ ende int ghemeyn allen Classen ende Sinoden/ om van mijn leer rekenschap te gheuen/ ende met Gods woort ouertuycht zijnde/ af te staen: dit is gheschiet den xxix Octobris/ Anno lxxx. Ende hier mede was ick nu ghetroost/ ende hadde gantschelick ghehoopt/ dat alle swaricheden soude nederghelept zijn ghebleuen. Gelijck oock mijne teghensprekers/ my opentlicken voor de ghemeynte de hant ghegheuen hebben/ in teecken des vredes/ ende metten mont betuycht hebben/ hare hoop te zijn/ dat de voorledene stoot ende oneenicheyt/ een oorsaeck van grooter liefde gheuen soude. Maer het heeft hier wel ghebleecken/ dat ettelicke van onse weder partije/ meer ghesocht hebben/ stof van meerder twist/ ende om haer wanen op te proncken/ dan sy liefde bewesen totter eenicheyt. Want soo haest inden voortvolghenden Mayo/ Anno lxxxi. te Middelburch een Nationael Synodus (als zijt noemen) beschreuen was/ ende mijne E. Heeren/ ons lieden den Kerckendienaers

wel expreſſelick verbodt ghedaen hadden / om ons inden name
van deſe kercke niet te veruoorderen derwaerts te gaen. Soo
ben ick van haer lieden verſchreuen ende geciteert worden/om
van mijn leer na wtwijſinghe des compromis/ ofte arbitrale
vereeninghe/rekenſchap te gheuen. Hier ben ick nv niet onwil-
lich/maer van herten toe bereyt ende gheneycht geweeſt/ ende
ben op mijn eygen coſten tot Middelburch op den Synodum
ghecomen. Ende als ick nv daer ghecomen ben / heb ick eer ick
my met haerlieden int ghespreck gheuen woude / te voren wel
wtdruckelick beſproken ende verclaert / dat ick haerlieden niet
en kende voor mijne Rechters/ ende daerom my haren oordeel
ende cenſur niet en gedacht t'onderwerpen / maer dat ick geco-
men waer om met haerliedē/ als mijnē medebroederen/ ēn me-
dewerckers in twerck des Heeren/ te confereren/ ende met Go-
des woort/ in mijnder conſcientie van onrecht gheleert oft ghe-
ſchreuen te hebben/ouertuycht zijnde/naer wtwijſinghe der ar-
bitrale vereeninge wtgeſproken den xxix. Octobris anno lxxx.
mijn ſchuldt te bekennen/ het onrecht varen te laten / ende der
waerheyt plaetſe te gheuen ende te volghen. Soo iſt nv daer na
gheſchiet/ dat ſy onder andere my ouer ghegheuen hebben vijf
propoſitien/toucherende de leere/ende daer na noch vijf andere
de diſciplijn aengaende / om by my aenghenomen ende beteec-
kent te werden : Hoe wel my nv niet en docht dit van alle be-
ſwaerniſſe vry te zijn/ nochtans ouer leggende dat de ſelue pro-
poſitien in haren rechten verſtandt wel ſouden connen ghedul-
det werden/ heb ick (den welcken om geen ſtrijdtwoort te doen
was / ende dwelck met alle manieren ſoo veel als ymmer mo-
ghelick was / den vrede na iaechden,) my door eenen goeden
vrient / de welcke meende / dat alle twiſt daer mede ter neder
gheleyt ſoude zijn / ſoo verre ouerreden laten/dat ick de voor-
genoemde articulen aenghenomen/ ende onderteeckent hebbe.
Dit nv aldus gedaen zijnde als ick meynde dat alle dingen wel
waren/ ende wy minnelick van malcanderen ſouden gheſchey-
den zijn/als int fondament der leere eens zijnde/ ſo iſt geſchiet/
dat ſy ſententie van vonniſſe teghens my ende mijne Apollogie
deur harē preſidēt Arnodum Corneli tot Delft hebbe wtgeſpro-
ken: waer ouer als ick my (gelijck het billich was) beſwaert ge-
vonden hebbe/ als die met Godts woort noch int alderminſte
niet en was ouertuycht/ſo hebbē ſy my daer na eē tegenſtellin-
ge by den preſident des ſeluē/ēn Henrick Corput opten 19. des
ſeluen

seluen Jaers / ende ter voorschreuen plaetse onderschreuen be handiget / de welcke als ick ghelesen hebbe/heb ick wt de selue ẽ wt de voorgaende procedure welgheſien/ẽ bemercket/ hoe Captiose met my ghehandelt was: Ende ben daeromme in de vergaderinghe noch te Middelburch wesende voorgeuaren/ protesterende van niet ghedacht te hebben mijne Apollogie te buyten te treden/als den inhout van dien in volder weerde houdende/ erbiedende de selue van my beteeckende/voorstellen/ oft propositien met mijn Appollegie te vereenighen/ende van alles goet onderrecht te doen/ghelijck ick dan oock doen tegenwoordich schriftelick ghedaen / ende hen lieden inde vergaderinghe ghepresenteert hebbe/ maer het is so verre van daer gheweest/ dat sy de selue souden aengenomen hebben/ dat sy oock de selue niet gheweerdighet hebben om te lesen/noch my van mijn protestatie/ verclaringhe / ende erbiedinghe Acte te gunnen/ maer hebben hen ghehouden aen tgedecreteerde byden Sinode. etc. Om des welcken besluyt oock te executeren/ last ghegeuen is/ den vier Classen/te weten/van Delft/Haghe/Leyden ende Harlem. Op dat ghy dan seer weerde broeders door de schoonheyt des aensiens/vant opghepronckte Synode/ niet soudet moghen eenige lust ontfangẽ/ die v ten laetsten leet wesen/baren mocht/ so by gheualle God almachtich die schoon becleede naectheyt ontdecte/oft ymmers als de boecken der conscientie gheopent/ ende het ydel ghedicht der glosen openbaer werden sal: Ende dat middeler tijt mijn goet gherucht ende trouwe bedieninge/ te minder last hebben soude / heb ick V. E. wat van tselue Synode/ẽ van tverhandelde by dien/ soo veel ons aengaet/ẽ in der waerheyt wesen mach/ na eysschinghe vande tijt ende ghelegentheyt der saken/op het cortste wel willen verclaren. En de sal inden eersten besien / of de voorschreven versamelinghe tot Middelburch voor een wettich / nationael Sinodus ghelden mach: Ten tweeden wat macht dat selue Synodus/om yet statelijcx in te stellen ofte yemant te oordeelen/ soude hebben moghen/ Ten derden hoe Euangelisch daer inne met my ghehandelt sy/God geue dat ick hier van schrijuende/ op de waerheyt ende niet op my selfs sie: ende dat V. E. het selue lesende/ van de waerheyt inde waerheyt moghen geleyt worden. Het eerste behoeft der woorden seer weynich: want ick en meene niet dan teghen sodanighe te doen te hebben/ de welcke gheuoelen dat het met het nationael Sinode te houden is/ in dier voegen als hier

naer volcht. Als eenighe ſware ende ghewichtighe ſaken/ ende
aen welcke den Chꝛiſtendom ſonderlingh gheleghen was/ ſich
erghens verheuen hadden/ ſoo pleghen de opſienders der kerc-
ken van ſulcke ſwaricheden het hooft der Pꝛouincien/ als in
vooꝛ tijden den Keyſer/ aen te dienen ende te onderwijſen van
de ongheſchickelickheydt die daer wt ſoude rijſen ende waſſen
mogen/ oft daer mede alreede de kercke ende de ghemeente be-
laden waer: verſoeckende daeromme dat tot vooꝛſieninghe
ende beteringhe van dien/ harer Maieſteyt ſoude willen beke-
uen daer op een wettich Synodum te beſchꝛijuen/ ſelfs mede te
compareren/ in het ſelue te zijn/ ende bequame oꝛdeninghe te
ſtellen/ haer ſtem ende goede vooꝛſlaghen te gheuen: ende eyn-
delick wat met ſodanighe autoꝛiteyt beſloten ende goet geuon-
den ſoude moghen werden/ in cracht der ſeluer autoꝛiteyt exe-
cutabel te maken eñ te doen vaſt houden. De welcke dit nv alſo
vooꝛ recht bekennen/ met dē ſeluen heb ick wijders niet te han-
delen/ dan of het Middelburchſche Synode oack op dier wijſe
in zijn werck gegaen is. Ick wil wel gheloouen dat de aendꝛin-
ghers ofte beuooꝛderders vande Synode aen thooft der gheſa-
mender Pꝛouintien/ beſtaende tot noch toe inde vergaderinge
vande vooꝛnaemſte vanden lande/ niet achter ghelaten hebben
te verſoecken/ om met den Synode vooꝛt te gaen. Maer mijn
heeren de ghemeene Staten mochten ſodanighe reden ende
het oozbaer ofte nutticheyt ſoo groot beuonden hebben/ hare
hoocheyden en ſouden die van Synode niet af gheſlaghen heb-
ben/ om dat ſelue te beſchꝛijuen laten/ hare Commiſſariſen al-
daer te ſeynden om te doen ende te laten gheſchieden als rech-
teuooꝛt verhaelt is/ te behooꝛen. Het welcke ſeylēde/ volcht on-
wederſpꝛekelick/ dat de Middelburchſche verſamelinghe eenen
ydelen naem van Synode ſonder weſen heeft/ ende datmē daer
om inder gheſtaltenis van een nationael Synode yet te hande-
len/ niet vermocht en heeft/ ende dat ymmers ſoo weynich als
in ander ſaken/ oock teghens my die ick in gheen andere als in
deſe Pꝛouincie gheſeten/ die oock het vooꝛſchꝛeuen Synode tot
noch toe niet gheappꝛobeert ofte aen ghenomen heeft: Ende
in deſer ſtadt van Leyden gheſeten ben/ die het ſelue Synode
wel expꝛeſſelick wederſpꝛoken heeft: den welcken ſomen daer
ouer ſchult gheuen wilde/ ofte ſomen ſoude willen ſeggen/ dat/
ſo de hooge Ouericheyt na het exempel der Chꝛiſtelicken Pꝛin-

een tot een soo loffelicken werck / als dat vande Sinode is niet souden voorstaē willen / dat alsdan de versoeckers vant Synode / op eygene Autoriteyt soude moghen voortgaen / sal ick ghelooven warachtich te zijn / soo wanneer sy vanden Synode sullen bewesen hebben / dat Overicheyt daerom soude Godloos ende onchristelick zijn / om dat sy niet hebben verstaen connen voorbaer oft geraden te zijn / om hare Authoriteyt totten Synode te verleenen. Want zijnse niet godtloos ende onchristelick / waerom soude die vande Synodo / dan buyten hare hoocheyt doen moghen / dat sy selfs bekennen niet dan by toedoen der Christelicker Overheyt behoorē gedaen te werden? Doch wat hier van sy / dat hebben die vanden Synode tegen de hoocheyt staende te houden: Eñ totter tijdt van determinatie van dien / haer doen niet te bemantelen metten Synode / daer van sy niet als met onrecht eenen ydelen naem / als ghesept is / ghenomen hebben. Ick wil verder gaen / ende segghen / of / schoon wel dit haer Synode voor een wettich Synode soude (alst doch niet en is) ghehouden moghen werden / dat nochtans daerom het selve yet in godlicken ofte der conscientien saken / statelijcx te ghebieden of voor te schrijuen / te meerder gheen macht soude hebben. Want soudet daerom des te meer authoriteyts ende gheloofs hebben / dattet een vergaderinghe is van velen / der waren dan hondert oft duysent / soo moest de waerheyt wt de veelheyt harer aenhangeren beweert werden: daer van is waer het teghendeel. Niet te min can ick my selfs hier wel antwoorden / dat de vergaderinghe der Synoden niet en bestaet van vele gemeyns / bot / onkunnich ofte godloos volcx / maer van wtghelesene / verstandighe / discrete / heylighe mannen / ende besonder pilaren der kerckē / die met den gheest Godts begaeft zijnde / te samen brenghen elcx zijne bysondere gaue des gheests. Och oft so waer datmen ydele Apostelen vinden mocht / onder het volck die haer Apostels macht aen nemen / Maer soo ick seyde dat vleesschelicke gheneghentheyt / eygensoeckelicheyt / groue partijdicheyt / dicwils in sodanige vergaderingen sich veel vermengt ende gheopenbaert hebben / dat soude my by ghevalle qualick afghenomen mogen werden by velen / Maer die nochtans hooren dat het der Ouden vaderen woort is / ende dattet also / niet in een / maer in velen / Jae by naest in allen der eerster kercke Concilien waer toe gegaen / soudē sy by gevalle een nadencken crijgen om ghemackelicker te doen ende te handelen.

Besiet hier van Petr. Mart. int boeck der Richteren cap. 19.
Calu. Inst. ca. 8. dist. 113
Brent. in de Apol. des Hertohgen van Wirtenbergh.

Pet. Mar. in de voorreden des 1. briefs tot dē Corinth.
Idem / Cor. 10. over de woordē / Sy droncken al van eenen kelck.
Phili. Melanc. 3. tom. de clam.
Greg. Nazians. ad procopium.

Doch dit en roert my niet/ die wel te vreden ben/ het beste te ghe-
uoelen van alle den ghenen/ aen den welcken ick niet anders be-
uonden hebbe: voorbehouden/ nochtans/ dat niemants geeste-
lickheyt/ wijsheyt/ vromicheyt/ ende aensienlickheyt/ soo veel by
my gelden sal/ dat ick het oordeel van hen in Godlicken saken sou-
de ontfangen willen: Maer ick wil alle tgeen wat by den wette-
licken Synoden geset/ wtgesproken/ ende gedaen wert/ gheerne
ghelooven ende volghen/ voor soo veel de Synoden aen twoort
Deu.4.2. vast houden/ ende den selue volghen. Ende de wijle den woorde
Godes niet en mach by ofte afgedaen werden: so en sal my buy-
ten/ oft beneuen den seluen yet te ghebieden/ ofte te verbieden/
gheen Synodus gelden: niet vergheten zijnde tgunt/ dat wy al-
tijt gheroepen hebben/ met den Propheet ende Christo Jesu sel-
Esa.29.13 Mat.15.9 uer: te vergheefs eeren sy my met geboden der menschen. Maer
wat daer dient tot onderhoudinghe van Gods woort/ tot beuor-
deringhe der liefde/ ende tot stichtinghe der ghemeynten/ die daer
toe neerstichheyt aenwenden/ raden ende behulpich zijn/ houde ick
seker groot van waerden te zijn. Het soude verre zijn/ dat ick so-
danighen verachten wilde/ ick/ die dit alleyn voor hebbe te be-
wijsen/ dat/ of eenighe versamelinghe Gods woort voorderen/
wt liefden toter liefde voortgaen/ stichtelick ende tot opbouwin-
ghe handelen/ dat nochtans daerom het oordeel niet den Syno-
de/ maer den woorde Gods toecoemt/ alsoo datmen gheen dinck
des te meer/ om dat het vanden Synode hercoemt voor recht te
houden heeft: Maer het Synode is prijsens weert/ in dien het
met den woorde Gods ouer een coemt. Vraechdy/ wie sal des oor-
deels een Rechter wesen? Ick sal antwoorden/ de selue gheest die
des ghescheuen woorts meester is/ condy niet ghelooven/ dat
dese gheest meer in my/ of in v/ dan in de heylighe vergaderinge
is/ ende wercken soude. Dat laet ick zijnen wech staen/ altoos is
het nochtans gewis/ dat so ick feylen can/ ende ghy missen cont/
dat dan oock de vergaderinghe missen can/ aenghesien sy al te
samen menschen zijn/ ghelijck ick ende ghy zijn. Want wie is
doch onder v lyden die niet en weet/ dat een Paphutius/ met
meerder gheest begaest ende ghedreuen is gewesen/ dan alle an-
deren Bisschoppen/ die op dat selue Synode oft Concilien waren?
Ende so ick seyde/ dat het wel heeft moghen ghebeuren/ dat ye-
mant voor een Ketter verdoemt werde/ inden welcken een beter
gheest te sporen was/ dan de verdoemende gheest der Concilien:
oft my yemant hier teghen spreken wilde: soudet my dan qualick

afghenomen werden/ so ick dien eenen Berengarium opwecte/ ende eenen Hus aenwijsen woude? Maer wat sal ick den tijdt verslijten/ om V. E. voor te beelden/ dies ick behoeue vande selue inghebeeldet te zijn. Ick wil tot mijnen voorstel comen/ welcr dit was/ te weten/ dat het Synodus niet staetlicr te oordeelen heeft/ indien het des Euangelis oordeel onderworpen is. Want oordeelt het Synode na den Euangelio/ soo geloone ick den Synode om het oordeel des Euangelij. Oordeelt het tegē den Euangelie: so wort het veroordeelt vanden Euangelio. Wat wilmen dan segghen? Ditte? Dat ick my den oordeel des Synody by de wtsprake de Compromis opte xxix. Octobris/ Anno lxxx. selfs onderworpen hebbe? Ick bens gestendich: het is waer/ ick hebbe my onderworpen/ niet allen den Synoden Nationael/ maer oock alleen/ gheen wtghesondert / sy mochten dan prouinctael/ ofte particulier Synoden genoemt werden: allen: niet alleen Synoden/ maer oock Classen: Ja alle man int bysonder. Maer hoe doch? Dat sy alle te samen / ende een yeghelick int bysonder oordeelende/ souden mijne Rechters zijn/ ende ick gehouden zijn soude/ haer wtsprake te voldoen? Voorwaer/ ick soude wel veel te doen vinden/ om den ghewijse ende den wtsprake van dien/ ghenoech te doen. Ten minsten soude ick wel vier lijuen behoeuen: om met het een inden Hemel/ met het ander inde Hel/ met den derden int Vegeuier/ met den vierde ick en weet niet anders als nergents of erghens tot een slimhout hen te gaen: want alsoo verscheyden souden de oordeelen vallen. Soo hebbe ick my dan/ so wel den vergaderinghen van velen/ als eenen yeder int bysonder onderworpen: niet om my soo veel verscheyden Rechters op den hals te halē: maer tot dien eynde/ als de woorden der wtsprake wtdruckelick mede brenghen/ om rekenschap van mijn leer te gheuen, als ick dan eenen yeder schuldich te doen was/ ende bereyt ben/ het mijne om een beters te gheuen / of als de woorden luyden/ der waerheyt plaetse te gheuen, daer inne ick wt Gods woort ouertuycht soude moghen werden. Ende de wijl desen nu alsoo is/ so ben ick tot Middelburch gecomen/ niet (ghelijck ick oock bouen verhaelt hebbe / dat ick wel duydelicken tot Middelburch in haer vergaderinge comende/ voorbedingt hebbe/ welcks sy oock niet recuseerden/ want anders soude ick my in gheen handel met haer ghegheuen hebben) om sy luyden in mijner saken als Rechters te kennen: want hadde ic mensche geboden my onderwerpen willē/ het soudet noyt so verre gecomen

zijn/ de wijle het daer alleyn om te doen was/ dat het Synode
in haer authoriteyt blijuen mocht. Maer de oorsaeck mijner
verschijninghe was/ gelijck verhaelt is/ om van mijn gheloof
ende leere rekenschap te gheuen/ Ende so ick wt Gods woort
hadde ouertuycht mogen werden/ der waerheyt plaetse te ghe-
uen ende niet den vonnisse vanden Synode. Want dit is voor
seker/ ende een dinck daer aen niemant mach twijfelen: te we-
ten/dat de ghene die eenen anderen yet te ouertuyghen / beroe-
pen ofte ingeuoert werden/ die en werden daer mede tot gheen
Richters gekent: Ja die eenen anderē wat ouer condē/ouertuy-
ghen/oft bewijsen wil/ die mach daerom geen Rechter zijn/om
dat hy den twist zijn eyghen ghemaect heeft: daerom moet vol-
ghen/dat het Synode ofte bouen recht is / of het en mach in ee-
ner selfs saken tegen my/ geen beschuldigher/ ouertuygher/ en
Rechter zijn. Hier mocht nv wederomme yemadt vraghen/aen
wien dan het oordeel staen soude /soo het Synode gheen ander
macht als den beschuldichden zijnen schult te ouertuygen sou-
de hebben. Maer ick hebbe voren gheantwoort/de gheest des
woordts/dat tot ghetuyghenisse ingheuoert wert/ wt welcke
gheest/ het woort ghesproken ende in het verstant verborghen
leyt. Doch verstae ick niet te min dit wel/dat de vraghe daer
van is/hoe dat sulcke des verstants verborghentheyt/ definiti-
uelick den menschen openbaer soude gemaect mogen werden:
Maer dit sal claer zijn/ na dien ick sal afghehandelt hebben/of/
ende wat voor ghetuygenisse/ wt Godes woort tegen my sou-
den gheuoert zijn moghen/ daer wt ick hadde mogen schijnen
ouertuycht te wesen: het welcke dan het derde stuck was/ dat
ick in dese materie voorghestelt hadde/daer toe ick nv come.

Ende de wijle hier aen niet het weynichste gheleghen is/wil
ick/om dat dies te verstandiger hier in voortgegaen soude mo-
ghen werden/ voor teerste de sake selfs voor stellen ende bewe-
gen/daer van ick schults soude mogē ouertuycht zijn. Ten an-
deren/ de maniere hoe ick soude moghen ouertuycht zijn. Dat
ick int begin van mijn schrijuen/ int langhe verclaert hebbe de
oorsake te zijn waerom veler herten my qualick ghewilt heb-
ben/ te weten/ dat ick den gheuoelen ende beuinden der ghena-
de Christi in eens yegelijcken herte ende gemoet/ wat meer als
der wetenschap ende wtwendicheyt toe ghegeuen hadde/ effen
dat selue is dat herde woort gheweest/ dat sommighen vanden
Synode altijt erknouwende/ niet hebben verdouwen connen/

als waer door den alder hoochsten in zijn gheestelick regiment so veel eere als hem toe coemt / toe ghelaten wert/ dat der menschen autoriteyt (de welcke men als onlancx verhaelt is/ geerne by eeren behouden sage) daer door soude niet mogen te cort comen. Maer op dat oock hier van int bysonder soude moghen blijcken / de wijle ick by het ghewaende oordeel des Synodi punctuelick beschuldicht werde/ sal ick tot meerder berecht der sakē sommeerlick verhalen/ waer in stuckwijs mijne so leelicke feyten/ als sy bydē vont Sinode afgemaelt werdē/ mogē gelegē zijn. Mijner beschuldinghe (als bouen gheseyt is) zijn twee de hooftstuckē/ dese: Dat ick inder leere onsuyuer ben/ eñ de kercskelicke disciplijn schijn te bespotten: De leere aengaende/ daer van is dit de Somma/ dat het in grooter wetenschap van allerley artikelen te cleynsen/ waer door veel gheleerden byden veel-onwetenden ende daerom veel verwonderenden volcx/ in groote weerde altijt ghecomen zijn/ het meeste ghelegen sy. Welcke wetenschap altemet meer tot verwerringhe/ alst tot troost der benauden conscientien dient. Ende alsoo van dit stuck der wetenschap het eerste artikel/ de persoone ende het ampt Christi aengaet/ wil ick hier niet gaen verhalen de sobere wetenschap der Apostelen int gemeyn/ alsolangh Christus henlieden opter aerden by ghewoont heeft: ende Petri int besonder oock/ na de sonderlinge verlichtinge des heylighen Gheests/ daer van bouen breeder verclaert is. Maer ick houdet daer voor/ dat de gene indien niet qualick gheuoelt heeft die daer schrijft / beter te zijn / hem te bencerstigen om der heyliger drievoudicheyt wel te behaghen / als spitsvondelick daer van weten te spreken oft disputeren. Ende ick soude liever met Nathanael een waer Israelijt/ ende alles bedrochs vry zijnde/ in onwetentheyt staen/ des by den Propheten voorgheseyden woordts/ dat Christus een Nazareer soude ghenoemt werden: als met den Schriftgeleerden op een minuyt weten te wijsen de plaetse/ waer de selue Christus soude gheboren werden. So hebbe ick nochtans alsmen met onbeschaemder onwaerheyt my op leyt eñ na gheeft/ niet geschreuē/ dat yemāt sonder alle wetēschap vande persoon Christi/ de salicheyt inden oudē testament soude vercregen hebben. Maer ick hebbe onkent dat sy sodanighe letterlicke kennisse alsoo duydelick ende claerlick niet ghehadt en hebben/ ghelijck wy hebben ofte hebben connen int nieuwe Testament. Heb ick dan nu hier in my so grootelijcx misgaen/ als hem mij-

Joan. 1.47.

Jud. 13.7
Math. 2.23
Mat. 2.5

Apol. ij. fol. 13. B. 18. N. 32. 33. 30.

ne teghensprekers verluyden laten/ dat ick niet euen soo wijst als sy luyden heb schrijden moghen/ so gheeft my groot wonder/ dat sy Zwinglium op den weghe der verdoemenisse niet ghesien en hebbē/ de welcke oock sonder alle Historiale kennisse vande persoon Christi/ die Heydenen/ die anders van herten vroom ghewesen zijn/ salich te zijn gheacht heeft. Ende de Zurische Kercke is noch op desen huydighen dach van sodanich gheuoelen/ als blijct/ by haer int openbaer druck gegeuē/ bekentenisse/ etc. Van de andere vier articulen deses eersten stucx/ is eē vande vrije wille sprekende/ waer van ick houde/ dat die selue in Adam also veruallen is/ dat wy van natueren tot goets te dencken/ also wel als om te volbrenghen/ onnut ende onbequaem zijn: Maer wederom/ dat God alle menschen die ghenade (merct de ghenade) int woort/ int woort segghe ick/ ende niet van natueren ghegheuen heeft/ om die alle man sonder wtneminghe van persoon aengebodene genade/ ende desen geest der kintschap aen te nemen. Ende dat daeromme/ wantet verre van Godts goetheyt verscheyden is/ den mensche te verwijten/ dat hy niet doen wilde tgunt/ dat hem te doen soude onmoghelick zijn. De onpertidighe Leser/ sal lesende mijn eyghen woorden/ hem billicks te verwonderen hebben/ waer in ick my soude moghen teghensproken hebben/ daer de eenicheyt soo claer is. Ick en meen oock niet dat my yemant hier in van valscher leer soude te beschuldighen hebben/ ten waer dat hy hem so verre mette predestinatie verloopen hadde/ dat hy soude meynen alle de ghene dootlick te feylen/ de welcke God den Heer lieuer hebben/ als dat sy hem voor eenen oorsaeck des quaets souden bekennen connen: Dat is/ dat sy hem niet toe vertrouwen moghen/ dat hy yemant totter onsalicheyt gheschapen heeft. Maer so om deser meyninghe wille/ yemandt de broederschap der ghemeynte Christi soude verlaten hebben/ soo verwondert my niet weynich/ waerom mijn teghenparthije de Luthersche in desen stuck/ van hen verscheydē zijnde/ voor broeders bekennen connen als sy doen: die nochtans daer beneffens hare bysondere meyninghe vander ouer al teghenwoordicheyt Christi na zijne menschelicke natuere beweeren ende voorstaen teghen den articule des gheloofs/ daer wy segghen: Hy is opgeclommen ten Hemel. Noch een articule is daer van goede wercken/ daer inne ick van oneenicheydt ofte van my selfs teghen te spreken/ beschuldicht werde: De weyl ick segge/ de goede werckē in haer selfs/ datmen inde scholen pleech te seggē in abstracto

Besiet hier van Zwing. int boec ad Christianum regem ende de bekentenisse de Kercke tot Zurich en de Apol. Gwalteri pro Zwing.
2.Cor.3.5
Phil.2.15
Ap.1.fol.88 b li.41
Ap.1.fol.99 a li.22.

Vide lib. Bergen. Ministro. Ecclesia. in Belgio.

goet

goet te zijn/ de welcke ten aensien des werckers/ dat is/ in con-
creto soude moghen quaet zijn. Maer hier en werde niet ick/
maer Christus God selfs (onder reuerentie ghesproken/) ende de
natuer beschuldicht. Want de goede wijsheyt indē boosen Rent- Luc.16.8
meester/ heeft Christus prijsens weert gheacht/ ende nut geuon-
den/ om den zijnē tot een exempel ten goeden voor te stellen/ om
de wijsheyt des quaden/ wijslick int goede te volghen. Also wert
ons tot verachtinghe des tijttelicken leuens / voorghestelt een
sterck-moedighe Cato/ een exempel der cuysheyt afgemaelt/ in
lucretia/ om dat de deucht in haer te prijsen ware/ die sy van God
ontfangen hadden/ al was dat sy in haer persoon die qualick ge-
bruycten/ hare handen aen sich selfs slaende/ God de alderhooch-
ste heeft zijn veruallen schepsele te behouden/ willens niet geheel
van aller rechtueerdicheyt ende waerheyt berooft ghehadt: Neen
seker/ want sonder de selue deuchden en soude gheen schepsel in
wesen blijuen. Maer dat onrechtueerdighe schepsel is een dief
aen zijnen schepper geworden/ ende heeft de goede gaue Godts/
van hem selfs/ hem selfs toegeeyghent/ ende de waerheyt beseten
in onrechtueerdicheyt. Wat salmen dan segghen? Is daerom de Rom.1.18
waerheyt tot onwaerheyt gheworden/ de rechtueerdicht in on-
gherechticheyt verandert? maer wie is dat schepsel/ dat zijns
scheppers werck veranderen sal connen? Ende met wat rede-
nen soudemen de naturere/ die niet wt niet/ maer wt het wesen
alles wesens voortcoemt/ ende sich selfs niet voort en brengt/ de
wijl het schepsel zijns selfs gheen schepper is/ ende daerom van
den goeden in haer geschep/ niet dan goet wesen can: dies niet te
min boos achtē/ om dat de onnatuerlicke mensch onnatuerlick
met de natuer omgaet? Het is alsoo / die boos doet sondicht te-
ghen Godt ende de natuer / om dat hy de Godlicke gauen mis-
bruyct teghen de natuer. Maer dit valt den wercker selfs quaets
die met grooter moeyten ende arbeyt Godts gauen misbruyc-
kende/ anders niet wt en recht/ dan dat hy te meer dwaelt inder
ydelheyt: Maer soude hy daeromme de Goddelicke goede ga-
uen in hem selfs ydel maken: so moest dat wesen der gauen ver-
gaen/ dat niet sonder goetheyt bestaen en can/ ter wijl het wesen
aller wesende/ anders niet dan goet/ Ja enckel goetheyt is: ende
soude eyndelick daer wt volghen/ dat de crachteloose ydelheyt/
soude dem alleyn in waerheyt mogenden schepper te sterck zijn/
doende verwesen het wesen dat gheschapen is: Daeromme soo
volcht onwedersprekelick / dat alle deuchde/ als wijsheydt/

maticheyt / ſterckmoodicheyt/ende diergelijcke van God zijn/
met welcke de mensche begaeſt zijnde / ſoo hy die niet in Godt
ghebꝛuyckt / veruoert hy hem ſelfs / maer niet te min blijft het
werck als wijſen raedt / goede daet/goet vanden goeden. Hier
van ſoo ick een exempel ſal gegeuen hebben/wil ick deſe plaetſe
Ad Phil. 1. beſluyten. Paulus ghedenct ettelicker die Chꝛiſtum gheueynſ-
delick pꝛedicten:eñ hoe wel ſulcke pꝛedikers niet na den gheloo-
ue handelden/eñ Godt niet behagen couden/in tghene dat met
geueynſtheyt gheſchiede/ welcke gheueynſtheyt vooꝛ een dub-
bele boosheyt gheacht is: niet te min heeft de ſelue Paulus hem
verblijt in tghepꝛedicte. Deſgelijcx zijn der ſeluer veel inde Wet
gheweeſt/ die inden dienſt Gods ſich in ghedꝛonghen hebben/
daer toe ſy niet gheſonden waren/ als claerlick byden Pꝛophe-
ten getuycht wert/eñ oock daerom vooꝛ geen opꝛecht ende ghe
trouwe werckers inden dienſt des Heeren vooꝛ God hebbē be-
ſtaen moghen/ ende nochtans is het ghewꝛochte werck haers
dienſt na den beuele Gods (hoe wel ſy des gheen beuel hadden)
wt ghericht/dies niet t'ongodlicker gheweeſt: anders en ſoude
Chꝛiſtus ſich by haren dienſt niet hebben vindē laten/de welc-
Joan. 10.1. Math. 7.15 ke hy als woluen / mooꝛders ende dieuen wt roept ende ſchel-
Math. 23.1 det: veel weyniger ſoude hy haren wooꝛden na te comen beuo-
len hebben. Ende dit is tghene dat wy tegen anderen altijt heb-
ben willen ſuſtineren ofte ſtaende houdē/ te weten/dat het were
eens kerckendienaers/ ouermidts de godtlooſheyt des die-
naers in ſich niet te quader is/welcx nu om een kneppel teghen
my te vinden/ſal contrarie zijn/alſo wert altoos met te veel diſ-
puterens ende twiſtens/ ten laetſten verloꝛen de waerheyt. Nu
ick wil vooꝛt gaen tot de twee noch reſterende artikelen van
der in my beſtraffende leere / de welcke beyde de ſalicheyt der
ongheloouiger kinderen aengaen: waer van ick oock beſchul-
Apol. ij. fol. 18. A. li. 20 dighet werde/deen teghen de ander gheſeyt te hebben/ de wijle
dat ick die niet onſalich ooꝛdeelen can/ die ouer mijn tegenſpꝛe-
kers ſelfs het vonniſſe niet gheuen duruen / ende ghelijcke wel
bekenne recht gheſeyt te zijn / dat ſy buyten de ſienlicke kercke
Apol. 2. fol. 17. b li. 4 te houden zijn. Die nu wel verſtaen hebben wat ick hier bouen
gheſchꝛeuen hebbe van het onderſcheyt der warer ghemeynte
Gods ende der ſchijn-gemeynte/ſullen lichtelick te onderſchey
den hebben/ met hoe grooten onbeſcheyt ick hier van eenighe
ſtrijdtreden beſchuldighet werde. Want alſoo ick gheuoel dat
het ware weſen verſcheyden is van taeckē der menſchen/ende

datter

datter dicwils gebeurt/ dat ſulc eē inder waerheyt een lidtmaet
des gheeſtelicken lichaems Chꝛiſti is / die int aenſien der men-
ſchen daer aen gheen deel en heeft: wat ſpꝛeeck ick my dan te-
ghen dat ick een goet gheuoelen vande ſalicheyt der ongheloo-
uighen kinderen hebbe: ende niet te min achte recht gheſeyt te
werden dat inde oogenſchijn der menſchen/menſchelick op het
wterlick ſiende/de ſelue kinderen ghehouden werden buyten de
ſchijnlicke ghemeynte te zijn / daer ſy niet binnen ghesien wer-
den? Aen jener plaetſen affirmeer ick vander waerheyt die niet
faelgeren can: ende hier vanden ſchijn dat wel een achtinghe eñ
weerdicheydt byden menſchen/ maer gheen weſen inder waer-
heyt maken can. Duncket dit yemant vꝛeemt te luyden als ick
hope dat niet en ſal (ten waer dat hy al te ſeer met partijſchap
beuanghen waer) die ouerlegge oft niet Chꝛiſtus inde perſoon Mat.15.20
eens Joden ende ten aenſien des wterlicken erfvolcx Iſrael/ het
Cananeeſche vꝛouken vooꝛ een hondt achtet / als die alleen tot
Iſrael gheſonden was : daer hy toch daer ouer vanden Joden
beſchuldicht wert/ dat hy teghen tgebꝛuyck van Iſrael metten
Samaritanen gemeenſchap hielde/ende expꝛeſſelick vande Sa- Joan. 4.7
maritaenſche vꝛouwe te dꝛinckē eyſchte ende den inwoonders
van Sychar het Euangelio vercondichde: daer hy tot anderen
tijden ten aenſien des erfvolcx den Apoſtelen inde ſtedē der Sa- Math.10.5
maritanen te gaen verboden hadde. Ende is het vꝛeemt dat ick
wtdꝛuckende de waerderinge des wterlicken aenſiens/ de ghe-
ne buyten ſtelle/die ick inder waerheyt niet anders can gheuoe-
len/als daer binnen te zijn : ſo mochtment wel vꝛeemder te zijn
achten / dat Chꝛiſtus ſonder eenighe mentie van verſcheyden
reſpect/de ſelue vꝛouwe een hont noemt te zijn/ der welcker ge-
looue hy vooꝛt wt roept groot te zijn: de ſelue niet eerſtelick
wt hare replijcke bekennende / als die hem kenner der herten
openbaer was/ al eer ſy haren mont op dede. Ende of wel onſe
Heer Chꝛiſtus om ſie te bepꝛoeuen ſoo hert gheantwooꝛt heeft:
So is doch de bewijſreden waermede Chꝛiſtus beveſtichde dat
hy haer met recht in haer begeeren af te ſlaen hadde dieſe ge-
weeſt / dat ſy een hont / was. Het argument was ſeker gelick-
foꝛmich zijn beuel int wtſeynden der Apoſtelen / daer van ghe-
meldet is/eñ was gegrondet in de letter des ſchꝛifts: So vꝛaech
ick dan oft deſe vꝛou inder waerheyt beyde een ongeloouich
hont/ende een vꝛou groot van gheloove weſen conde? Sy was
groot van gelooue ſeyt Chꝛiſtus/ daer wt ick dan dit beſluyte/

dat sy inder waerheyt gheen hont wesen conde: maer dat Chri-
stus opneemt dat sy een hont was/ dat is niet na het wesen der
waerheyt ghesproken/maer na het aensien des volcx/ soo inder
schaduwen alleyn het volck was. Doch op dat ick niet te verre
en verloop van mijnen opset der sommarische handelingh/wil
ick hier van niet meer seggen/dan alleen so veel/dat het my seer
bevreemt/ waerom mijne teghensprekers soo qualick van my
lijden connen/ dat ick niet gheuoelen en can dat de onnoosele
kinderkẽs der ongelooviger soudẽ der genadẽ Christi ontbeerẽ/
oft sy wel inden schijn des aensiens der sienlicke gemeynte daer
In Matth. cap. 19. fol. 402. buyten zijn: daer sy doch Bucerum voor eenen dueren man/eñ
eenen waerdighen pilaer der kercken houden/niet teghenstaen-
In quest. ex vet. test. qu. de/dat hy de onnoosele kinderkẽs der ongeloovigẽ voor salich
ghehouden heeft/ Ende Augustinus vant gheuoelen is/ dat die
onnoosel kinderkens binnẽ Sodoma/ende Gomorra/eñ inder
sontvloet/ hoe ongeloovich ende Godloos haer ouders warẽ/
doch wt genade salich ende behoudẽ zijn geworden: maer dus
verloopen de genegenheden der menschen/dat de eene moet een
Ketter zijn om het ghene/ dat een andere niet en hindert voor
een heylich man wt te gaen. Het pleech in voorleden tijden wel
also te zijn/ dat niet haest een opinie Ketterde/met welcker den
Paus aen zijn croon niet ghetast en wert/ maer dat behoorde
verre van lieden te wesen/ in welcker ooghen de Pauselicke
croon so vol Draken hoofden is: nochtans soo besorch ick/dat
ick voornamelick anders nerghens om soo leelick ben/ dan dat
ick te scherp heb aenghetast de kerckelicke hoocheydt/ als hen
duncken mach: maer dat gaet aen het tweede hooftstuck mijn
der beschuldinghe vande kerckelicke ordeninge ende disciplijn
sprekende/ daer van wy nv volghens op het cortste sullen han-
delen. De wijle ick dan van dit stuck het goede ende oprecht ge-
bruyck wel heb connen toe laten/ dat ick van misbruyck el-
waerts bestraft hebbe: dat ick daerom dan als wt twee mon-
den te spreken beschuldighet werde/ can ick niet sporen elders
her ghecomen te zijn/ als daer wt/ dat mijne teghensprekers/
oft vanden stercken waendranck soo seer beschenckt zijn/ dat
het henlieden hier aen het ghesicht manghelt/ daer mede (sy
nuchteren zijnde) wel beghaest zijn: ofte dat sy lieden sich hier
in alsoo voelen/ dat het misbruyck hen wech ghenomen zijn-
de/ des ghebruycks harer pretensie weynich blijuen soude.
Maer ick wil tbeste van haer gevoelen/ als namelick/dat sy de
pric-

prickel hares aenstoots/ de schult gheuen / de welcke sy haers
waendroncks haluen/niet en connen bekennen/ in haer selfs te
zijn. Maer daer mede wy nu tot de sake comen/ soo zijn deses
hoofstucks oock vijf articulen/ waer van twee spreken van de
Kerckelicke ordeninge/ ende dander drie van tgebruyck des hey-
ligen Auontmaels. In de Kerckelicke ordeninghen zijn twee din-
gen aen te mercken/ het een van wien/ eñ hoedanich die behoorẽ
ghemaeckt ende inghestelt te worden. Het tweede/wat macht de
selue hebben sullẽ. Op het eerste/wel verstaende wat hier bouen
vanden Synode gheseyt is/ mach daer aen niet ghetwijfelt wer-
den/ dat geene veelheyt der Predicanten yemant te binden heeft/ Ap.1.fol.49
daer inne hy van Godt ende zijn woort onghebonden is: waer
teghen niet en strijdt dat ick gheseyt hebbe/ dat de lidtmaten der
Kercken/behooren der Kercken ordeninghe te ghehoorsamen/de Ap.1.47.31
wijle sy van de gheheele Kercke ghemaeckt werden. Want dit
draecht het tweede punct vande macht der Kercken ordeninghe
aen: die welcke bewesen wordt/ soo breet sich wt te strecken/ dat
alle deelen behoorden dẽ geheel onderworpen te zijn. Maer also
van de deelen der gheheelen Kercken / de Magistraet dat voor-
naemste is/ soo is dit euen het selue/ dat totten teghewoordighen
voorstel dienet: namentlick/ dat sonder den seluen Magistraet
gheen Kercken ordeninghe behoore ghemaeckt te worden: ende
dat het Pauselicken is der ghemeynte eenige Wetten op te drin-
gen/die welcke sy selfs noch haer hooft de Magistraet niet aen-
ghenomen hebben. Want dit/ en gheen anders/ is den grondt
des Pausdoms/dat de Kerckelicke voorstanders met hare Wet-
ten/der menschen conscientien beheerschen. Wat dan alsoo wt
last/ ende by authoriteyt des Magistraets / by consent der ghe-
meynten geordineert ende in ghegaen: ende niet wat by den Bis-
schoppen ende Kerckelicke mannẽ alleyn/hoe veel der oock warẽ
voorgestelt is/dat selue houde ic den Magistraet te santierẽ schul-
dich te zijn: maer niet dat sy de voeten der Kerckẽ cussen moeten:
als haer so wijt onderworpen zijnde/ dat sy gehouden soudẽ zijn/
haer voetstappen in te gaen/ om terecuteren tghene / dat sy selfs
niet bewillicht en hadden. Datmen seyt/ als of ick gheen onder-
scheyt tusschen Godsalighe ende andere/ Ouericheyt soude ghe-
maeckt hebben/ is soo openbaer onwaerheyt/ dat ick/ Apologie
1.fol.63.lib.27. ende volghens/ de Christelicke Ouerheydt als
voetster-heerẽ ende voetster-vrouwen gestelt hebbe: ende hier te-
ghen/ soo daer tyrannische/ ende de Kercke veruolghende Ouer-

 heyt.

heyt waer/ dat dan de Kerck ſonder toedoē der Ouerheyt/ Wet-
ten ſouden te maken hebben. Dit ſegghe ick oock alſo/ fol. 105. b
linie 9. ende weet daeromme niet/ wat voor ander onderſcheyt
men met reden van my ſoude hebben willen: ten waer datmen
woude ſeggen/ dat een kint zijn voetſter-moeder/ ſoude voor ty-
rannich ende vyant houden moetē. Doch oft het woort van pro-
feſſie der reformeerde Religie te doen/ in hebben mach/ dat ſy al-
le Godloos ſouden zijn/ die het verſtant der Kerckelicke opſien-
ders/ niet in alle ghelijckmatich wesen mochten/ daer van wil ick
laten diſputeren/ die daer toe luſt hebben: Voor mijn perſoon ver-
clarende/ dat ick niet alſo ghereformeert en ben/ dat ick de ghene
die my voeden/ in tgunt daer in ick gheuoedet werde/ ſoude wil-
len van weghen der ghewaender Godlooſicheyt buyten ſluyten:
maer hier van is oock eenmael oft twee verhaelt. Daerom we-
derkeerende tot mijn voorſtel/ wil ick voortgaen te ſegghen/ dat
het niet ghenoech is/ de Kerckelicke Wetten van ſodanighe au-
theurs gheſtelt te zijn/ als ghehoort is: Maer dat ſy alſo moeten
gheſchapen zijn/ dat daer in niet Wettelicx te miſprijſen is/ dat
is/ dat ſy met Gods woort ouer een comen/ ende dat naer Pau-
ſelicken aert/ gheen Jock daer mede ghemaect werde/ ter plaetſe
daer vryheyt is: datmen der liefde wel achte hebbende/ met veel-
heyt ſulcker decreten/ het volck niet en ſoeckt te beſwaren: ende
voorſichtich ende bedacht te zijn/ dat gheen reghel-werck ghe-
maect wert/ van tgunt dat niet dan van wegē goeder ordeninge
behoort wel matelick ghebruyckt te werden. Maer ſoot nu mij-
nen wederſprekers ſoo laſterlick ſchijnt/ dat ick Apollogie/ 1. fol.
72. b li. xxx ander luyden ſegghen verhaelt hebbe/ die beweecht
haddē het quaet dat in dē Synodo ooc ſo groot bekent heeft eer-
tijts Gregorius/ Theologius/ dat hy voorghenomen hadde zijn
leue-daech niet meer te comen in Synoden: daer ouer hebben ſy
het proces teghen den ſeluen Gregorium te voeren/ ende teghen
Muſculum Gorentium ende andere haers ghelijcken/ de welcke
hen daer inne toeſtemmen/ ende tot waerſchouwinghe in hare
Schriften aentreckē: ende ick wil in mijnder materie voortgaen:
ende comen tot het tweede/ twelck was vande machte der Kerc-
ken-ordeninghe. De Wetten der Kercken/ wt laſt ende by toe
doen des Magiſtraets/ den woorde Godts ghelijckformelick
tot vreden/ ende ten beſten dienende/ ingeſet ende gheſanciert/
is het volck/ dat de ſelue aenghenomen heeft/ ende de Magi-
ſtraet ſelfs/ ſchuldich in weerde te houdē/ tot dat het by gemeene

Wolfg. Muſ. in lo. com. de Mi niſt. verbi. fol. 285. Ouer die woorden Paul. Een Biſſchop moet gheen vechter zijn Brent. in die Apo. des Hert. van Wittenb.

consent der ghener die sodanighe ordeninge ghemaect hebben/ anders ende oorbaerlicker soude moghen ghestatueert zijn/ Dit acht ick in grooter billicheyt te zijn/ want een yder is ghehouden tot gehoorsaemheyt ende onderdanicheyt vande Wet/ die hy selfs ghemaect heeft: Ende diese gemaect hebben/mogen oock de selue tot haren ghelieue wederom veranderen/ voor soveel het niet teghen Godt/ ende goede seden streckt. Sulcx is nv mijn meyninghe vande ordeninghe der kercken: waer in/ so ick daerom so qualick vermocht werde/ dat ick alleen tmisbruyck gestraft en̄ ontraden hebbende/het recht gebruyck der kercken niet afsnijde/maer wel expresselick der kerckẽ/en̄ naem condich segh ick noch eenmael der kerkẽ/ toestaende beuonden worde int voors. 105. blat mijnder Apollogien/daer in mijn teghensprekers haer niet schamen wt te gheuen/ dat ick der kercke niet ghedacht soude hebben: wat soude dan de Zwitzersche Kercke van dese censeurs te verwachten hebben/ by den welckẽ de gheheele disciplijn/ ende macht der kercke ordinantien/ den Magistraet ouer ghegheuen is? Ick ghelooue wel dat de Magistraet daer van alsoo aen dien plaetsen in possessie zijn: maer het en zijn geen langhe iaren gheleden/ dat wy hier te lande contrarie possessie teghen de Magistraet ghepretendeert hebben. Ende alsmen noch om de possessie disputeerde/ so heb ick daer toe niet anders gedaen/ dan tot vrede geraden/om dat wy ons de ghene niet souden tegen maken/ sonder de welcke de teederheyt der kercken qualick soude moghen opghequeect worden.

Bulling. in zyn Huysboeck. Muscul. in loc.com. Gualt. int. 5 cap. 1. Cor. 5

Nv hier van op de resterende drie artikelen des Heeren Auontmael aengaende: ende op dat ick mijn opset volgende dese artikelen cortelick ouerloope/so sullen wy sommarischer wijse hier handelen van wien/ende met wien/het Auontmael ontfanghen behoort te worden: Daer naer van het eynde/ ende werckinghe des seluen. Dat niemant dan alleen de beweerde Christgheloo-nighen des Auontmaels ontfanckelick zijn/ daer aen wert niet ghetwijfelt: hoe verre oock dese beweeringhe soude strecken en̄ wtgheleyt moghen werden/daer van weet ick niet/dat ick met mijne teghensprekers verschil hebben soude: Des gelijcken wie de bewaerder ende beproeuer des rechtsinnighen gheloouens zijn soude/ daer van zijn wy oock soo verre eens/dat wy beyde geloouen/ dat een yeder hem selfs beproeuẽ/zijn herte en̄ nieren ondersoecken/ en̄ hem selfs kennen moet/ oft hy sich oock vint tot sulcken weerdighen Auondtmael/ bequaem ende weert

te zijn: verschillen alleen in het Ampt der opsienders/ off oock dat selue / tot desen beweeren ende proeuen / sich wt spreyden soude: Ende hier in zijn wy oock soo verre eens/ dat wy te samen bekennen/ dat het den ghenen/ de welcke tot opsienders ouer de kudde ghestelt zijn/ wel betaemt op de schapen acht te hebben ende te bemerckẽ / of daer oock soude eenich schurft oft verdoolt zijn moghen. Oock de schapen te betasten ende te beuoelen/ wat van yeder wesen mochte: maer hier in ist onse stoot hoe sulcx soude moetẽ geschieden: eñ of alle wat nut eñ oorbaer is/ altijdt/ ende in allen oorbaer is / ende of daer wt eenen noot volghen soude moeten. De beproeuinge zijns selfs is noodich: want sonder dien werdt de Communicant niet der ghenaden/ gunst ende liefde Christi (tot welcker beuestinghe dit heylighe Auontmael inghesett is) maer des strenghen gherechte Godts deelachtich. Maer de beproeuinge der opsienders/ heeft den seluen noot niet: want also dat ghene noodich tot eene sake is/ sonder dwelck de selue niet en can beschict werden/ so is de beproeuinghe des dienaers niet noodich tot de waerdighe ontfanckenisse des Auontmaels/ het welcke wel waerdich ontfangen mogen de gene/ die in sich selfs beweert/ vandẽ dienaer onbeproeft zijn: Niet te min/ het is noodich dat een opsiender opsicht heeft/ want van wegẽ des opsiens is het / dat hy dẽ naem zijns ampts draecht maer het staet aen desen/ of hy daeromme yemant soude moghen noodigen tot dat ghene dat gheen noot en is. Hier en wil ick niet tegenspreken tgunt/ twelck by my noyt ontkent is/ te weten/ oft onnoodich sy de schurfde schapen vande kudde te scheydẽ/ daer het smeeren niet helpen mach/ eñ perikel soude zijn / dat die goede schapen schurft soude mogen werden: of het oock noodich sy neerstich daer voor te wachten / dat niet een dwalende schaep eenighe anderen/ oock al te met de gantsche cudde op den loop en brenghe: maer dit heb ick my altijt voorgestelt/ of wy oock al te samen het schurft so wel soudẽ kennen moghen / als de priesters van Israel goede kennisse vande melaetsche haddẽ: ende of oock al te met onse oogen wel soudẽ verdonckert mogẽ zijn: Ic heb sorchvoudicheyt gevordert dat wy des goedẽ Herders exẽpel neerstich te volgen (die zijn leuẽ voor de schapen ghesett heeft/ om dat hy hare schurfte met zijn eyghen bloet wassen soude/ eñ dat verdoolde schaep op zijne schoudere weder tot de cudde ghebracht heeft) schuldich warẽ. Met dese mijne sorchvoudicheyt eñ bedachtheyt/ wt goeder genegẽheyt tot

Ezech. 34

1. Cor. 11

Hier van heb ick my wijtesibreet verclaert in mijn eerste Apol. int 8. gesprecck.

Joan. 10. 11
Joan. 13. 14
1. Petr. 2. 21

Luc. 15. 5

tot de schapen/ eñ meen ick niet ghesondicht te hebben / dan al-
leen by sulcke Herders / die niet alleen een druppel bloets voor
hare schapen laten soudẽ/ maer om die te smeeren/ met terre en-
de vet hare handen niet gheerne vuyl maken souden/ ende by
auontuere/ dien het al te met meer om die wolle/ dan om die
schapen te doen is: meer trecks hebbende tot de bijtende hon-
den/ dan tot de schapen/ die met beslooten monde sich verteerẽ/
vernieten/ oft vernielen laten: maer dit op een zijde settende/ wil
ic mette materie tegẽwoordich voorgenomẽ voortvarẽ. Ic heb
ghesproken vande beproeuinge/ den opsienders voegende ouer
hare communicantẽ/ oft ouer de gene die ten Nachtmael gaen:
den noot hebbe ick wtghesloten/ behaluen soo veel het profijt
van andere ter oorsake van kennelicke arghernisse soude eys-
schen moghen: Maer onse swaricheydt is voornamelick hier
aen gheleghen: of oock het opsien so veel in heeft/ dat het niet al-
leen soude strecken ouer de ghene die lasterlick/ ende argherlick
te leuen beuonden mochtẽ werden: maer oock om de commu-
nicanten in bereydinge tot dẽ Auontmael te besoeckẽ/ eñ in het
verstant harer leer oft anders / te ondersoecken: der aencome-
linghen gheschickelickheyt tondertasten/ ende de gheschickten
met namen aen te teeckenen: dit hebbe ick wel gheachtet nut/
ende oorbaer te zijn mogen/ eñ voor een deuchdelick werck der
voorstanders der Kerckẽ/ om sich hier in Christelick te gebruyc-
ken tot stichtinghe / ende niet tot verachtinghe: Maer alsoo
sommighe zijn die het naem op teeckenen niet lijden connen/
veel vraghens qualick nemen/ ende niet en verstaen het onder-
soecken ende betasten des gheuoelens ende diergelijcke behoor-
lick te zijn: de wijle de Heer Iudam dien hy van buyten en-
de binnen wel kende/ niet en vraechten voor ende al eer / dat
hy selfs wtbrack: so heb ick van de deuchde geen noot ende ge-
woonheyt maken mogen/ daer mede de luyden afgheschrocken
souden werden/ die wy behoefdẽ aen te locken: ende de wijl de-
ses noots gheen Schrift en is/ heb ick gheen macht gheuonden
een Wet te maken van tgunt/ dat de Wetgeuer in vryheyt ge-
stelt hadde: Sodanighen noot ende sulcken reghel-werck heb
ick dan gheacht Pauselick te zijn/ ende vergeleecken by het be- Apol. I. fol.
soecken van twee bedel-monicken: want voorwaer de Monic- 59. b 30
kerije in haer selfs / ende int beginne / niet te mispríjsen was/
de wijle eenen Monick zijnen naem daer van heeft/ dat hy in
ghelatentheyt dat aenlockende werelts ydele geselschap te buy-

ten gheghaen / ende sich tot innighe eenicheydt begheuen heeft : maer als men een reghel ghemaeckt heeft om naer te apen int ooghen schijn / dat de vrome eerste menschen in vrij-heyt haers gheloofs ghebruyckt hadden / hebben wy ghesien waert henen verloopen is / Ende vande eerste oorbiecht / en hou de ick anders gheen oorsaeck te zijn / als dat de luyden tot de op Kenders quamen om van haer troost tontfanghen / in tghene daer in sy sich erghens mochten beswaert vinden : ghelijck dat Luther wt verledene duysternisse wel aen den dach ghegheuen heeft : het welcke soo laughe het in vrijheyt alsoo ghebleuen is / mocht het des te qualicker uitt staen inder kercken : achtet euen so goet als dat wy teghenwoordich voor hebben : want ofte ick ondervraecht werde van die my berichten sal / dan of ick eerst den berechter vraechde / en is geen ander onderscheyt / dan dat de biechters dat onwetende ende onuerstandige biechtkint ple-gen te vraghen / daer de meer wetende / selfs haer biechte deden. Maer als nv dat raet-vraghen der ghemeynte tot een ghebot ende nootregel geworden is / hebben wy daer door een iock ont-fangen / dat wy te meerderendeel ghevoelt hebben / hoe lastich het om dragen was : waer voor so ick ons geerne gewaerschout saghe / meen ick niet misdaen te hebbē / by den genen / den welc-ken de vrijheyt ernst is. Ende in summa / spreeck ick my teghen indien ick segghe dat mit gheen noot en is / dat sullen oordeelen alle die onghepassioneert weten te spreken met onderscheyt. Volcht met wat luyden datmen te communiceren heeft. Ick houdet also / dat alle de gheloouighe soo niet in openbare sonde ende schande leuen bequaem zijn om ten heylighen Auondt-mael te gaen / of sy wel in sommigen articulen met onuerstant / dat is / wt verstants swackheyt vanden anderen verschillen mo-ghen : Dit seggende / heb ick wel expresselick de scheurmakers / ketters ende diergelijcke / die in openbare sonden leuen / voort-gaen ende blijuen / wtghenomen : Want soodanighe niet wt onuerstandt en dolen / maer hals-sterrich ende eyghenwillich teghenspreken het ghene / daer van sy hen in sich selfs veroor-deelt vinden. Ende ick hebbe nerghens ghesproken vande ghe-ne / die wetens niet en willen / maer die by ghebreck van beter wetenschap niet verstaen en connen daer sy teghen zijn : Hier op bidde ick dat de Leser de aenghewesene plaetse vanden Synode / in mijn Apologie nae soeckende / met op mercken lese : ben seker / dat niemandt / dan alleen die met opinien

besiet Gualterum opt 11.ca.1.Cor. Een yeder beproef hē seluen.

Tit:3.11

Apol.1. fol. 17. b vast aent eynde en fol. 18. a in fol. 84. b 85.86.q

voor

voor bevanghen is / anders bevinden sal dan ick hier ghe-
schreuen hebbe. Nv rest noch een stuck van het Auondtmael
dat wy bouen ghesept hebben/ te bestaen in de werckinge/ende
het eynde des seluen: Het eynde vant Auondtmael is de liefde/
daeromme heetet een ghemeynschap der te samen comender
menschen in liefden/ daer in sy door den doot des Heeren ver-
knoopt zijn: Het heet een dancksegginghe/ om dat wy te samen
comende/ om de ouerdadighe weldaden des Heeren(daermede
hy ons so lief ghehadt heeft/dat hy zijnen eenighen eeuwighen
Soon sich met onsen vleesche heeft becleeden/ ende dat selue
tot onse behoudinghe ende vermaeckinghe/ tot een ghemeyn
lichaem inder liefde/dem Vader weder heeft opofferen laten) te
ghedencken/ ende met eenmoedighe sin te dancken/ende alsulc-
ke groote liefde te prijsen/ ende tot eewigher memorien te ver-
nieuwen. Die nv in dese liefde also te samen comen/ hebbe ick
gheacht meerder reden te zijn/ om voor lidtmaten der Ghe-
meynte Christi te houden/ dan die sich in sulcken gheselschap
sonder verachtinghe/ noch niet vinden en laeten: want ghe-
lijck soect zijns ghelijck/ ende is het meeste gheneycht tot zijns
ghelijck: ende die eenen hooghen berch met grooter moeyte te
samen opgeclommen zijn/ maecken meer feesten met een ande-
ren/dan met den ghenen die noch so swack is/dat hy noch niet
derf auontueren den seluen te beclimmen: maer dit segghende
en heb ick niet gewilt/ dat die noch in sulcker swacheyt stondē/
daerom der ghemeyntē Christi gheen swacke leden wesen sou-
de. Ende ick hebbe genoemt een superstitie te zijn datmen om
der elementen wil yemant/ ende naem condich de Ouerichept/ Apol.2.fol.
die sich anders christelick draecht/ voor Heydenen ende onghe- 19.b.l.8
loouich houden soude. Isset nv een strijtreden dat ick die swack
ende cleyn ghelooughen niet int ghetal der Heydenen reecke-
nen can/soo moet volghen/ dat om strijdicheyt te vermijden/
een kint niet en sal ghenoemt moghen werden/ een mensch te
zijn/ om dat een man ghesept werdt meerder mensch dan het
kint te zijn: Of soude daerom de Publicaen voor onrechtueer-
dich te achten gheweest zijn/ dat hy met Dauid niet beuonden Luc.18.13
was/voor de Arcke des Heeren te springen: Maer hier van ge- 2.Sam.14.
noech: eñ genoech vant gantsche eerste stuck/dat ick gesept heb-
be aenmerckelick te zijn/van tgene by dē Synode tegen my ver
handelt. Waer wt de goethertigen V.E. verstaende/dat de sake
waerom ick beschuldicht werdt/ niet onchristelicks in en heeft:

 ende

ende dat het veel min dan Christelick is / datmen my daerom
onguństich is / ende qualick wille / om dat ick de misbruycken /
ende sommiger lieden veel scherper dant wel nut was / drijuen /
(des sich altijdt / dient niet aen en ginck / niet en hadden aen te
nemen) niet hebbe toe staen moghen / in het ampt daer inne ick
om niemants gunste ofte vrientschap / anders / dan na getuych-
nisse mijnder conscientie / heb handelen moghen: sullen de sel-
ue uwe E. haest te oordeelen hebben / wat voor maniere van
doen (dat dan het tweede was / twelck ick aen te merckē / voor-
ghestelt hebbe) die van Synode teghen my ghebruyct hebben.
Want is mijne sake goet / soo hadden sy qualick goede manie-
ren ghebruycken connen / om de selue quaet ende leelick te ma-
ken: maer is sy quaet / so waert / Ja billick / datmen my ouer-
tuycht hadde met sulcke reden / daer tot ick te verstaen ghehadt
hadde / dat ick na recht tot afstant vermaent waer ghewo rden.
Ende de wijl dan mijn beschuldinghe was / dat ick tegen Gods
woort soude gheschreuen hebben / soo eyscht de reden / dat wt
Godes woort contrarie mijn schrijuen waer bewesen worden.
Maer die den handel des Synodis teghen my lesen ofte te han-
den crijghen / en sullen niet vinden eenighe ander reden teghen
my ghebruyckt te zijn / dan dat het ghesęyt heeft het Synode /
sonder dat oock een eenighe spreucke wt der Schrift teghen my
ingheuoert sy: waer aen die vant Synode te prijsen zijn / als
die lieuer ghehadt hebben sonder Schrift te spreken / dan te mis-
bruycken / die sy inder waerheyt tegen my niet en hadden. Niet
te min op dat sy niet schijnen souden niet te segghen / hebben sy
eenige articulen die sy verstaende tegen mijn boeckē te strijden
(als bouen gesęyt) beworpen / ende my onderschrijuen latē / my
doe de selue gewaēde strijdt-redē Schriftelick te handē gestelt / eñ
daer mede gehoudē / my volcomelick ouertuycht te zijn. Waer
teghen voor eerst mijne tegensprekers souden bedacht hebben:
de wijl het boecxken vande Nederlantsche Dienaren teghen de
Cont. lib. Berg. Lutersche vereeninghe gheschreuen vol is / Jae daer met haest
toegebracht wert / om sy te ouertuygen harer strijdtreden / die
sy nochtans voor broeders bekennen / ende metten welcken sy
begheeren te houden broederschap: met wat aenghesichte ofte
maniere sy my dan broederschap soudē mogen opseggen / of ick
my / erghens in veel gheringer ende lichter articulen als gheene
zijn / onbedachtelick mocht teghen gheschreuen hebben. Ende
so daeromme yemant van onwaerheyt ouertuycht soude ma-

ghen

ghen werden / ſoo gheue ick v te bedencken / oft ſich mijne
teghenſprekers niet ſelfs ouertuycht hebben / in tgunt ſy aen
my wraken / dat ick geſchreuen hebbe vande goede wercken / dat
ſy in ſich ſelfs oock ſonder geloof ghewrocht / God ſouden beha-
ghen of hem wel miſhaechde de wercker: daer ſy doch teghen
andere voor een grondt harer bewijſ-reden ghelegt hebben / dat
den Kercken-dienſt der Godlooſen van weghen harer Godloo-
ſicheyt / in ſich ſelfs niet veronreynighet wert / alſo dat God aen
het gewrochte / daerom geen miſuallen ſoude hebbẽ. Gelijck het
oock is dat ſy my beſchuldigen / om dat ick broederſchap begeer
te houden / met de luyden die met Zwingelio / Bucero / ende de
Zwitzerſche Kercken / in opinien vande onſere verſcheyden / van
ghelijcke geſintheyt zijn / ſo ſy doch (gelijck wy al-te ſamen doen /)
de ſelue voor broeders houden. Ende ten laetſten / dat ick in harẽ
oogen qualick doe / het beſte vande kinderen der ongedooptẽ ge-
uoelende: daer ſy doch ſelfs de ſelue in ſpecie ofte int beſonder niet
veroordeelen doruen. Doch het is hier bouen ghenoechſaem ge-
bleecken / dat ick my int minſte niet teghen ghesproken hebbe /
maer ouer al wt eenen ſeluen monde gheſproken: Het ghebreect
hier van niet by my zijnde / dan by mijne tegenſprekers / die mij-
ne woorden int archſte wtghelegt hebben. Ende ick wil hen te
bedencken gheuen / of het rondelick / ſlecht ende recht ghehandelt
ſy / yemant af te tappen / datmen hem wederom int aengheſichte
giete. Ick en wil niet verhalen dat het een Phariſeiſche aert is /
yemant in zijn woorden pooghen te begrijpen. Ick en wil oock
niet ſegghen / dat daert begrijp groot is / de liefde ghetoont wert
cleyn te zijn: want hier teghen ſoude my by gheualle gemoeten
moghen / dat het ghene wat de Pharizeen wt haet der waerheyt
tegen Chriſtum ghedaen hebben / ſy lieden daer met aen my de
liefde beweſen hebben / de liefde / om my te beſchamen ter beter-
ſchap / ende my weder te brenghen vanden wech der doolinghe.
Maer ick geue hen dit niet te min te bedencken / of men den doo-
lendẽ lief-hebber der waerheyt / niet anders / dan dẽ moetwilligen
hater behoort wt te rechten: hier geltet ſtraffens / ginder dragens.
Of ware mijn doolinghe grooter / dan datmen die dragen ſoude
moghen? des te meerder haddet hem gheuoecht / my met ſoo
deuchdelicke redẽ te onderwijſen / daer wt ic mijn doolinge ſoude
hebben bekennen mogen: hebben ſy dan geen ſtercker reden mo-
gen by brengen dan mijn eygen reden tegẽ my ſelfs? ſo wanneer
ſy my dan eeniger ſtrijdicheydt daer inne hadden ouertuyghen

In abſtra-
cto

 commen /

connen/ ſoo waer het billich gheweeſt / dat ick daer van mijne
feyl hadde / ende het een / oft het ander wederroepen hadde.
Maer dat doende en had ick daerom noch niet te beſchuldigen
geweeſt/de wijle Auguſtinus zijns retracterens haluen gepꝛe-
ſen is/ ende onsniet en mach onbekent zijn/ dat die lichten der
Euangeliſcher kercken/niet altijdt in allen ſtucken / by eender
meyninghe ghebleuen zijn. Maer dat ick mijn eerſte / ende in
dꝛuck gheheuen ſchꝛiften/niet hebbe wederroepen willẽ/ is wel
ghebleken daer wt / dat ick de vijf artikelen die ſy tot Middel-
burch int eerſte my vooꝛleyden/niet heb onderſchꝛijuen willen/
de wijle ickſe beuant reghel recht tegens mijne gedꝛuckte boec-
ken daer mijn conſcientie met ſtemmet te ſtrijden. Daeromme
is het dat ſy volghens haren articulen eenen anderen rock aen-
getogen hebben/behoudende de ſubſtantie van tgunt daer van
ick my verclaert hadde niet van meyninge te zijn om aen te ne-
men/dies ſouden ſy by luyden die in archliſticheyt gheen wijſ-
heyt ſtellen/ beſchuldighet moghen werden: maer ick altijdts
ſoude des wederroeps vꝛy zijn / de wijle my ſo haeſt haer dub-
belheyt niet en is ontdeckt gewoꝛdẽ/of ick hebbe deeenvoudic-
heyt mijner meyninghe wtdꝛuckelick verclaert ghehadt/ ende
gheperſiſteert by mijne gedꝛucte ſchꝛift/ als bouen verhaelt is.
Alſo dat ick niet en can verſtaen werden / als of ick de bꝛuyt nv
eerſt om des pꝛoncks wille ſoude aengenomen heb ben/ die ick
vernemende dat ſy my vooꝛ ſulcx aengedꝛongen werde / hebbe
teghenwooꝛdich hare wtgheuers int openbaer af gheſlaghen:
ende verclaert dat het mijn eygen dochter was/ die ſy wat ver-
weender als ick plach /wt gemaect haddẽ. Vooꝛwaer wanneer
mijne meyninghe geweeſt waer met de artikelen ſo my gheob-
trudeert waren/mijn gedꝛucte ſchꝛiften te wederroepẽ/ick ſou-
de lieuer ſonder moeyte in beſloten camerẽ byden bꝛoederẽ(als
ſy begeerdẽ)my bekent hebben/ als dat ick my der geheelen we-
relt tot een ſpot wtgheboden hadde. Nv en hebbe ick my vooꝛ
de bꝛoederen aldaer/namelick tot Middelburch/niet bekennen
moghen onrecht in dꝛuck wt ghegheuen te hebben. Waer we
dan onwederſpꝛekelicken volcht / dat ick met mijnder onder-
ſchꝛijuinghe niet weynigers ghedacht hebbe/ als mijn gedꝛuc-
te boecken te wederroepen. Iſt dan alſoo dat ick niet van mey-
ninghe was de ſelue mijne boecken weder te roepẽ/ ſo en mach
dit in gheen twijfel zijn / of ick hebbe onderteeckent in ſulcker
meyninghe/dat mijne boecken daer mede niet ſouden geſwact/

oft oock gecontroleurt worden. Eñ de wijle dan de woorden na de meyninghe des sprekers behooren verstaen te werden: ende het niet alleen onchristelick/ maer oock onredelick waer/ so men de meyninghe met den woorde soude gewelt aen doen willen. So volcht dat de woorden der propositien ofte voorstellen/ my vanden Middelburchsche Sinode inde hant ghestooten zijnde/ behooren verstaen te werden/ in sulcken sin/ als mijne ghedructe boecken lijden connen. Daer oock erghens van mijne meyninghe soude moghen twijfel zijn/ soo waert ymmers wel billich gheweest/ dat onder de ghezoudene voorstaenders des Christendoms/ so veel redelickheyts waer gepleecht worden/ als de Wet der natueren in heeft: dat in twijfel sulck een sin aenghenomen moet werden/ die sonder ghebreck/ ende die de lidtlichste is. Nv hebben wy noch kinderen zijnde inder schole geleert/ hoe grooten ghebreck dat het is/ met hem selfs oneens te zijn. Daerom ghebruyckt hy weynich goedicheyts teghen my/ die mijne schriften also wtleyt/ datse in sich selfs strijden souden: daer doch (wat segh ick vander liefde/ die alles ten besten wtleyt? ick spreke van int ghemeen) niemant hem selfs teghen te spreken ghepresumeert wert. Maer dit alles is ten ouervloet: want also een gemeyn woordt is/ dat een yeder zijner eyghener woorden de beste wtlegghen is/ soo is het ymmers billich dat gheen mensche/ die menschen verstant gebruyct/ voor onbillich acht/ dat ick mijn woordē vereenigende/ eñ mijnē sin daer ouer verclarende/ meer gelooft werden sal dan die vant Sinode/ die mijn woordē tegē mijn meyninge verdraeyt/ gecortet/ eñ omgekeert hebbē. Dus veel heb ick gehadt dat my vande sake/ ouer de welcke ick beschuldighet werde/ eñ vande maniere van doen mijner beschuldighers (v lieue broeders) aen te dienen/ van noode te zijn gedocht heeft. Daer wt uwe E. genoechsaem sullen hebben te verstaen/ hoe ongelimpelick sommige den naem van Sinode ghebruyckende/ teghen my voortgeuaren zijn/ ende dat sy inder waerheyt soo veel wtgherecht hebben/ dat yder man van haer onghebuerlicheyt/ onwetenheyt/ oft ander haer crancheyt sal kennisse hebben mogē/ Maer een dinck rest noch: dat by gheval sommighe van uwer E. niet mochte voorghecomen zijn/ welck ick niet wil onderlaten cortelick te verhalen/ op dat uwe E. van allen niet verborgē blijue/ eñ dat mijne teghensprekers my niet en bedencken/ als of ick de glorie hares triumphs soude verdonckerē willē. So ist dat na de Middelburchsche

sche vergaderinge (ouergeslagen wat aen zijn Excel. mijn Hee-
ren de Staten / eñ mijn Heeren van Leyden / so oock aende vier
gemelde Classen / vandẽ handel van Middelburch geschreuen /
eñ daer op geuolcht mach zijn / so wel binnen Leyden als inden
Haghe) ick in den seluen Jare / van mijn Heeren de Staten
voor haer E. Commissarisen / om op het verhandelde te Mid-
delburch gehoort te worden / beschreuẽ ben inden Hage te com-
pareren / waer toe: hoe wel ick my beuonde ongehouden te zijn /
also ick iustitiabel stonde onder mijne E. Heere de Magistraet
der stadt Leyden / in bysonder aenmerckinge dat een Graef van
Hollant / geen recht en pleech te hebbẽ / yemant in crimineel sa-
ken (gelijck het cas van Heresie is) buyten deser stadt te betrec-
ken / nochtans vermaent van sommighe van mijn Heeren / dat
het niet dan tot een goetlick verhoor dienen soude: dewijle het
oock anders haer E. soude mogẽ preiudiciabel eñ nadeelich zijn
gheweest: soo heb ick daer in bewillicht. Ende geassisteert van
twee dienaren der ghenabuerden Kercken / ende van twee Ou-
derlinghen deser kercke / die my vanden Classe van Rijnlant eñ
vande Consistorie tot Leyden tot mijnen versoeck by geuoecht
waren / heb ick het vanden xxviij. Nouembris tot opten iiij. De-
cembris indẽ Hage verhoudẽ: eñ binnẽ dier tijt voor Commis-
sarisen verschenẽ zijnde / ben ick tot den strijdt ongewapẽt / daer
ick als ghesept ter goetlicheyt gecomẽ was / van mijne weder-
sprekers veel in tgetal wesende / met fortse van woordẽ op haer
voordeel ghewapent / so beuochten / dat sy my / die ick nochtans
inden gront vast gehoudẽ hebbe / inden mont te sterck geuallẽ
Ueze. 3. 26 zijn. Nv hier wast met my verloren / om dat my de tonghe / so
ick wt den Propheet spreken mach / aen het gehemelte gecleeft
was. Doch ick ben te vreden mijne teghensprekers de victorien
des woorden-strijds toe te laten: met conditie dat ick mijne re-
den in desen / by my ghegheuen / wederom staende houde / ten sy
de selue met beter reden wederlept werden / het welcke geschiet
zijnde / wil ick gheerne het velt rupmen. Want wat met den
Hagische verhoors-dach soude gewonnen zijn / en weet ick niet
anders dan dat de goetlicke verhooringhe onvruchtbaer afghe-
gaen is / dewijle daer mede gheen eenicheyt ghetreft en worde /
welck het eynde der goetlicken verhoordaghen is / anders of
den dach inden Haghe hadde moeten dienen tot een rechtighe
disputatie ende ghesprecck / of tot een wettelicke audientie tot
vonnisse: soude den dach tot een rechtighe ghesprecck ghedient
hebben

hebben/ ſoo hadde voor eerſt moeten beſproken zijn/ de manier
van handelinghe diemen hadde behooren aen te nemen/ alſoo
den Diſputanten na hare qualiteyt aengenomen gheweeſt ware.
want de eene heeft de gaue indẽ mont/dander anders. Nv heeft
my doch/ die ick van weghe mijner natueren ſtillicheyt te qua-
licker veel gedruys van woorden lijden can: ende die ick beken-
ne den feyl mijner memorie/ ende het ghebreck der welſpreken-
heyt/niet ghebeuren moghen (als anders in ſo ghewichtighe ſa-
ken/ ſich wel betaemt hadde) in Schrift te handelen. Immers
waert recht gheweeſt/ dat alles inde penne hadde moghen ghe-
ſproken werden/ om eens yeders reden puntuelicken weder ver-
trocken zijnde/ met meerder verſtantds te handelen/ weyni-
gher te erreren/ ende ſich telcken-mael te beter veruaten
moghen: Maer dit en is my oock niet toegheſtaen gheworden.
Ten derden/ hadde behooren ghelijckheyt gehouden te worden:
Nv waren mijne teghenſprekers wel ſeſſe/ ghelijcke ſterck ghe-
wapent die daer ſpraken/ ende mijnẽ daech-houders was nau-
welicks gheoorloft/ (die oock ſonder dat/ daer toe niet gewapent
waren) my int woort te verpooſen/ alſo dat ſluytelick hier gheen
richtich geſpreeck can verſtaen werden: Het welcke offet ſchoon
alſoo beſtaen hadde/ als niet/ ſoo hadde nochtans de macht der
welſprekentheyt/ende des vernufts ſcherpheyt niet moghen der
waerheyt haer cracht benemen. Daer van V. E. te weynigher
ſullen twijfelen moghen/ſoo ſy ghedencken/ dat die Philoſooph/
de welcke alle de Vaderen eens Concilijs met zijner ſcherpſinnic-
heyt diſputerende/ verwonnen hadde/ van eenen eenuoudighen/
ende alſo te ſpreken/onmondighen Biſſchop/ ſich heeft bekeeren
ende tot den Doop brengen laten. Maer ſoude nv de voorſchre-
uen Haghens verhoors dach tot Wettelicke audientie tot von-
niſſe/ghehouden gheweeſt zijn:ſoo hadde voor eerſt formeel pro-
ces (als/ Ia wel in ſo grooten ſaken/ die eer oft vterſte Ignomi-
nie/ gheſwijgen den ſchade aengaende/ behoort hadde) moeten
gheſuſtineert zijn: ende ten tweeden ſententie ghegeuen werden.
Maer daer my oock gheen clager geſtelt worde/ heeft daer oock
eenighen ſtrijdt moghen beueſticht zijn? ende dit is nochtans het
eerſte waer van men in proces voort te gaẽ gewoonlick is. Ende
wat ſout het voor een crimineel proces zijn/daer dem beclaechden
noch Aduocaet by gheuoecht/noch in gheſchrift te handelen/ ge-
accordeert worde? So veel de ſententie aengaet/ſoo daer eenighe
vtgheſproken waer/ die hadde by gheſchrift moeten geſtelt zijn/

ende de partijen teghenwoordich zijnde / voorghelesen worden. Maer dat waer wel veer te halen/daer tot noch toe my van geen sententie voorghecomen en is. Ende dat billich : want wie heeft oyt ghehoort sententie ghegheuen te zijn/ daer niet alleen gheen proces formeert/maer oock als voorſtaet niet eens den ſtrijdt con-teſteert waer? So volcht dan/dat oock deſen dach tot geen Wet-telicke audientie gedient heeft/ende daeromme dat ick door ſakē van dien niet en ben/ veroordeelt worden. Het welck oock ghe-noechſaem daer wt te ſporē is/dat ick my/van daer deporterēde/ op mijn Wettelicke Ouerheyt beroepen hebbe. Segt ghy/ het Synode heeft my veroordeelt / dat welcke na verhoor van ſake/ by commiſſarizen van mijne E. Heeren Staten/ gheapprobeert ende gheratificeert is : Wel aen / is des Synodes oordeel van waerden/ ſo mach daer op gheuolcht zijn/ een approbatie. Maer nu hebbe ick ten vollen bewesen/ wt den acten des ſeluen Syno-des mijner ſaken deuchdelicheyt/ende des Synodes handels on-ſchriftmaticheyt. Daer wt dan volcht/ dat het oordeel des waer-heyts/crachtloosen Sinodes niet te meer beſtaē en can/ouermits eenen ydelen naem des Synodes. De wijl als hier te voren bewe-ſen is/ dat oordeel God toecoemt: ende het Synode/ ghetuych-niſſe der waerheydt in te voeren : Het welcke / of gheſchiet / ſy/ daer van is ghebleecken het teghendeel/ daer inne ick niet be-gheer/ dat mijne woorden ghelooft werden/ maer dat de reden op een goutſchael ghelegt moghen werden: ende dat ick niet gheoordeelt mach werden wt een ſchijn/ ſo ſelfs dat Synode met namen aengheeft: maer wt cracht des gheeſts: daer van mijnder Ouerichcyt/ die my geſtelt/ende daerom alleyn te verſetten heb-ben/ ſoude blijcken moghen/ als den Coninck Artaxarcſes vant onrecht Hamans: ende het volck van Iſrael vande valſcheyt der Suzannus boeuen/ crachtelick ouertuycht is: ende dat de Kerc-ken ſouden metter daet bekennen mogen/ dat effen het ſelue hier ghebonden worde/dat inden Hemel ghebonden waer: De Kerc-ken ſegghe ick/ die noch meer met my/ als met mijne tegenſpre-kers houden: ende de Kerckē die by openbare requeſten aen mij-ne Heeren van Leyden geremonſtreert hebben/ dat opt aenhou-den van Arent Corneliszoon Dienaer der Kercke tot Delſt/ haer E. ſoude ghebleuen kenniſſe van ſaecken te nemen / om my tot ruſt der Kercke vry te ſpreken of te veroordeelen. Ende dat na den woorde Gods/waer wt ſy Remonſtrantē verclaerden/noch niet beuonden te hebben/dat ick ouerwonnē waer. Ende dit zijn

de

de Kercken vanden Classe van Rijnlant gheweest: Waer by te mercke̅ is de onbeschaemtheyt van Arent Cornelisz. dat/ daer hy met zijnen Classe niet meer dan het vierde lidt maecten der ghecommitteerden van tgenoemde Nationael Synode/ om teghen my straffelick te procederen/ sich nochtans onderstaen heeft/ eenen voorleden Sondach/ namentlick/ den vierden Martij/ des teghenwoordighen Jaers tweentachtich/ my met namen voor een ergherlick/ onboetueerdich mensche/ opentlick voor de gheheele ghemeynte/ Ja ghenoech de gheheele stadt van Delft/ wt te roepen/ also dat hy hier in niet can verstaen werde̅ wt te dragen/ dat hen by den Synode last ghegheuen is/ aenghemerct hy zijne last verre te buyte̅ gaet/ want dat yemant met andere̅ te doen beuolen is/ die dat alleyn wt recht die volbrengt/ zijn werck/ ende niet den last des beuel-gheuers/ doch of hen de Classe van Haerlem bygestaen heeft/ en weet ick niet: altijt ben ick seker dat beyde Classes/ als so wel die van Rijnlandt/ als vanden Haghe/ yet teghen my voor te nemen/ niet bewillighet hebben. Daerom is het alsoo/ dat sy of de reden/ of de meeste stemmen hebben moeten gelden laten. Soude de reden ghegouden hebben/ so moesten sy den anderen twee Classen met reden ouerwonne̅ hebben/ maer dat sy de twee Classen met reden souden ouerwonnen hebben/ en gheloof ick niet/ dat Arent Cornelisz. soude segghen doruen/ de wijl my wel bekent is/ dat sy van des weghen/ by malcanderen niet gheweest en zijn: maer souden de meeste stemmen plaetse ghehadt hebben/ soo hem dan twee Classen contrarie zijn/ en can Arent Cornelisz. de meeste niet hebben: de wijle in als/ niet meer als vier zijn. Doch wat my hier ghemoeten sal/ weet ick wel/ als namentlick/ dat teghen eenen toecomenden dijnsdach/ wesende den xiij. des loopenden Maerts/ daerom een Prouinciael Synode beschreuen is/ om hier in te stellen ordre: maer ick wil weder segghen/ dat het wel groote reden gheweest waer/ dat in soo ghewichtighe sake/ als het is/ teghen yemants ziel/ eer/ en faem te procederen/ men ghemack souden ghedaen hebben/ om daer op te wachten/ dat de ghene die tot wtuoeringhe der saecken/ mede ghecommitteert waren/ daer inne bewillicht hadden/ ofte dat andere in haer plaetse daer toe ghecommitteert waren/ de wijl doch alle pijnelicke saken beknoiptes rechts zijn/ ende niet moghen gheextendeert/ ofte ghebredert werden. Ende voorwaer is het een saeck van quade exempelen/ ende ymmers in goddelicke saken/ datmen yemants naem opelick

 lick

lick voor de ghemeynte proscinderen ende daer na vander sake oprechticheyt delibereren soude. Gelijck van outs geseyt wert dat op de executie der Westvaelschen schepen vonnisse te gaen pleecht/of de gheexecuteerde oock met recht gehanghen waer.
Om welcke of diergelijcke inconvenienten te vermijdē/ heb ick lieue broeders uwe E. willen dienen van desen/ dien ick niemant te leet ofte te beschamen geschreuen hebben/ maer alleen daer toe ick deur den noot gevordert ende ghedwonghen ben: om te beschutten mijn eer ende goet gherucht / dat my weerder dan alle gout opter aerden is: mijnen dienst daer inne ick (ken God) altoos ghearbeydet hebbe met goeder conscientie voor te gaen: ende tot vernoeginghe der vrienden/soo met my eens zijn: niet om met my eenighe pertijschap te houden/die ick niet en begheere/ ende heb daeromme oock te lijden dat ick de pertije gheerne hadde met lijdtsaemheyt gemindert gesien/ eñ werde daerom vāder oneenicheyt beschuldicht/om dat ick met oneenicheyt my qualick vereenigē can eñ niet geerne des Heerē rock gedeelt saghe: met de goede moeder dat kint lieuer gheheel
Joan.19.24. 1.Reg. 3.26 soude behoudē dan om perticulier opinien tselue ontleden latē: maer om der waerheyt by te staen. Eñ so my Arent Cornelisz. hier tegen wt cracht der waerheyt hadde voor mijn wettelicke Ouerheyt beschuldigē willen/ als ick van herten wenschte/ick en soude my verder in druck te geuen / niet bevoordert hebben. Maer also op sulcken onrijpen proceduer (als voorgemelt is) mijn stilswijghen tot swackinghe mijnder onnooselheyt soude mogen gedient hebben/ hebbe ick moeten schrijuen/ teghen die ghene/ die wel beleefdelick spreken niet een letter teghen my gheschreuen te hebben: maer met soo onbeleefder daet teghen my voortuaren/ dat ick gheen schrijuen/ daer tegen op weghen mach. Doch in dient mijne teghensprekers ghelieft sich te bedencken/eñ van haer doen/ tegen my op te houdē/ ben ic wel te vreden/ haer lieden de hant te geuē/ alle broederschap te bewijsen/ eñ volgēde de wtspraeck des compromis/ te vergetē/(daer toe ic altijt ben geneycht geweest) so wat geschiet wesen mach. Maer ick besorge dat de aenblaser der oneenicheyt/ harē adem niet haest sullen mogen wederhalen: hoe wel ick /so veel God sterckheyt verleenen sal/ daer en tegen met bescheydenheyt verhope onbeweecht te blijuen: Doch also ick weet dat onder v lieden vele zijn / die des wints weynigher in hebben/ hope ick die selue werden haren adem in houden / ende in stillicheyt vernemen

men wat den wille Godes is: Bidde daerom dat ghy niet wilt volghen wat andere segghen ende affirmeren/ dat v by gheualle niet al te wel soude moghen bekent zijn: ende dat oock by de sententie der gheners van Sinodo hoogher niet dan voor een schijn wt gaet. Dat ghy v verstant der ghestadigher wijsheydt des heylighen gheestes onderwerpen. Dat ghy het ghetuyghenisse uwer eyghener conscientie/ dat bouen duysent/ ia hondert duysent getuygen gelt/ vlijtich waer nemen wilt: En merct op het exempel der ouder vaderen/ der welcken veel van verscheyden opinien wesende/ malcanderen daeromme niet verworpen hebben/ noch by ons verworpen worden: Jae als (dat ick van vele weynighe verhale) dat Origenes ghesept wert/ die eyndelicke salicheydt aller oock onsaligher ghelooft te hebben: Ende Jeronimus de gebleuene inder sundtvloet en tot Sodoma/ etc. des eewighen doots vry te zijn achtet: in welcken artikelen of sy te beschuldighen zijn/ so werden sy nochtans voor heylighe mannen ghehouden oock van de ghene/ die om cleyn oorsaken wille/ altemet rijp met veroordeelen zijn: Ende die vry van passien/ (daer met sy teghen yemants persoon beuangē zijn/) oock die Lutersche anders wel connen voor broeders houdē/ die om sulcx gheloofs artikels wille die wy houden vande twaelue een te zijn/ de handen aen haer luyden wel souden wt streeken willen. Voor mijn persoon wil ick V. E. verseekeren (broeders) dat ick in my selfs niet ghewroecht worde eenigher bekender dwalinghe/ weet nochtans wel dattet my gebreect in velen/ die van daghe tot daghe leeren dat ick niet gheweten hebbe/ ende verleere veel vant tghene dat ick waendē geweten te hebben/ weet dat ick dwalen mach/ maer niet (daer voor my Godt behoedet) dat ick een Ketter ben: ende en oordeele daerom niet/ daer ouer ick begheer ongheoordeelt te zijn. Alleen na mijn swackheydt daer na trachtende/ dat ick inden oordeel des Heeren/ met een ghemoet in God opgherecht soude bestaen moghen/ des welcken ghy v oock beulijtighende (lieue broeders) sullen doen dat v niet berouwen en sal/ ende andere te oordeelen/ so veel te tragher worden/ als ghy v selfs meer sult kennen/ ende v beuinden by gheualle int selue/ ofte in swaerderen schuldich te zijn/ daer van ghy anderen sout mogen oordeelen/ ick verswijch dat ghy het oordeel oock onwetende ouer anderen sout moghen geuen/ dies ghy ten laetstē self/ (so ick uwer veel te recht ken/) na de selue maet soudt mogen te lijden hebben/ des ick V. een beter gun-

Besiet hier vā Bulling. in die voorreden/ int boeck tegen de Wederdooperen. Besiet

Muscul. in Gen. opten 7. cap.

Vid. Epist. contr. lib. Berg.

ne. Want wat soude daer wt werdē/als deen ouer dander heerschappije hebben soude? namelick / dat wy den anderen byten souden / soo langhe dat wy selfs ten laetsten souden te ghelijck verteert worden/ oft/ dat de scherpste ghetande byters/ souden tperck behouden. Des zijt dan ghewaerschout/ende neemt dit wt broederlicke trouwe / Eersame ende Godtvreesende broeders ten besten. Biddende den Heere als ick hem met v bidde/dat hy ons te samen verleene zijn Goddelicke ghenade/ om recht te kennen zijnen welbehaghelicken wille / ende ghestift te worden inden eenighen waren gront des gheloofs/ tot opwassinghe inden volcomen ouderdom Christi/ welcx hooghe liefde ende nederighe ootmoedicheyt/ wy moghen inden doot totten eewighen leuen volghen. Dat gunne ons den seluen God ende Vader onses Heeren Jesu Christi/ door den seluen onsen Heere Jesum Christum/ die met hem ende den heylighen Gheest leeft ende regeert een warachtigher God van eewicheyt tot eewicheyt/ Amen. Datum met haest in Leyden den x. Meert Anno M.D.XXXII.

Vwen goetwillighen broeder / ende mede dienaer inden Heere

Caspar Coolhaes.

Aenden Leſer.

Dewijle men in dit druckẽn ſeer gehaeſt heeft/ende met wt doen veler dingen de Drucker hem mach gheirret hebben/ſo iſt datmẽ int weder leſen beuonden heeft/ſommighe dingen nut te zijn om verandert te worden/ ghelijck dan hier na volcht/ Waer in waer te nemen zijn ſommighe carracteren / ende het verſtant vant getal. Der carracteren zijn drie ghebruyct/ A dat is andert/ V volcht D doet wt/daer om die woorden die voor A ſtaen/ ſullen verandert worden in die woorden die na A volghen / de woorden die voor V ſtaen/ ſal na volgen/ tghene dat na V ſtaet/ Dat voor D ſtaet/ ſal wt ghedaen zijn/ Het ghetal aengaende/is dat ſelue niet/ dan by letteren verſcheyden: So ſal dan het eerſte getal het blat van die letter aenwijſen/ het tweede die zijde / het derde de reghel. A i.2.8. mocht A mochten / voorts inde ſelue zijde doet wt Item int tweede eñ derde artikel A 2.1.26. ouerweilighet A ouerweldiget/ A 2.2.22. eenichept/ V im waren ghelooue/ A 2.2.40. werde/ A worden/ A 3.1.35. in die ooghe/ A int ooghe/ A 4.1.1. Dat ick/ V nochtans/ A 4.1.4. d. A 4.1.is/ten A den/ A.4.1.24. zijn/ A zijns/ A 4.1.25. blijft daerom alſo/ A daer wt dan is/ A 4.1.34. die welcke/ A der welcken/ A.4.2.6. ongodlick/ A ongoetlick/ B 1.1.7. hen d. eens/ B 1.1.19. die die/ A die daer aen de/ B.1.1.37. d/ B.1.2.4. d / B 1.2.13. der gheſmeynte/ V Godes/ B 2.1.25. leuẽde/ A leefdẽ/ B.2.1.33. waer/ A warẽ/ B 2.2.1. vant wterlicken des huyſes/ A vant wterlicke huys/ B 3.1.1. dien/ A die/ B 3.1.2. die woorden/ A der woorden/ B 3.1.12. ghelijckt/ A ghelyck/ B.3.1.23. in/ A int/ B 3.2.29. Peeter/ A Peeters/ B 3.2.31. ende nv/ A daer nv/ B 4.21.26. die wijl/ A Seker die wijl/ C 1.1.25. beuel hebbẽ/ A beuelhebbers/ C 1.1.27. ſouden willen/ A ſonde willen/ C 1.1.28. ghene/ A jene/ C 1.1.38. oft dit/namelick/ A off dit namelick/ C 1.2.7. gener/ A jener/ C 1.2.8. valden/ A vallen/ C.2.2.3. in Chriſto/ V opgegaen/item hebbẽ/ A hebbende/ C 2.2.34. verſtants V willẽ/ C 2.2.36. ia allẽ V om/ C 3.1.17. ofte/ A off/ C.3.2.1. hy d. C 3.2.2. verledẽ/ A voorledẽ/dat is/voor lidtmatẽ/ C 3.2.9. wt werpt/ A wt werp/ Item volghet/ A volchde/ C 4.1.15. een/ ende A een/ C 4.1.17. die ſelue/ A die ſake/ C 4.2.26. ſtrijdtwoort/ A woorden ſtrijdt/ C 4.2.40. op de 19. V Junij/ D 1.2.11. int ſelue te zijn/ d/ D 2.1.37. hooren/ A hoorende/ D 2.1.39. ſoudẽ ſy/ A ſullẽ/ D 2.2.22. daerom A daer van/ D 2.2.30. dat laet ick zijnẽ wech ſtaen/altoos is het nochtans A: noch ick en ſegghe dat oock niet/ maer dit ſegghe ick is/ D 3.1.14. alleyn/ A allen/ D 3.1.21. d. D 3.1.23. niet anders/ A niet waer anders/ D 3.1.39. menſchẽ/ A menſchen/ D 3.1.40. ſoudet/ A ſoude/ D 3.2.20/ ende in/ A ende daer in/ D 4.1.4. niet/ d. D 4.1.15. volcks/ A volck/ D 4.1.16. meeſte/ A minſte/ E 1.1.13. behouden/ willens A behouden willende/ E 1.1.20. rechtueerdich/ rechtueerdichept/ E 1.1.37. crachtlooſe/ A ammechtighe/ E 1.2.6. d. E 1.2.32. die ouer/ A daer ouer/ E 1.2.33. durffen/ A durften/ E 2.1.21. daer hy/ A. waer en teghen hy/ E 2.2.30. van/ A in/ E.3.1.36. lib. A. lin/ E 3.2.32. Borentium/ A Bzentium/ E 3.2.34. d. E 4.1.11. maer gelijck ick dan wel expreſſelick/ E 4.1.36. bewarder/ A beweerder/ F 1.1.3. maer om/ A maer die oock om/ F 2.1.12. dem Vader/ A hem Vader/ F 2.2.27. verſtaende/ A verſtonden/ F.2.2.38. ghene/ A jene/ F 3.1.19. ghebroect/ A gebreck/ F.3.2.2. feyl V bekent/ F 4.1.4. A: F 4.2.9. Heere/ A Heeren/ F 4.2.37. anders/ A. Anders/ G 1.1.3. aenghenomen/ A aenghenaem/ G 1.1.13. erreren/ A erren/ G 1.1.29. Haghens A Haghenſche/ G 1.1.32. aengaende A aengaen/ G 2.2.14. begheere/ A kenne/ G 2.2.13. houden (A houden G 2.2.19. laten: A laten) G 3.1.4. der jener/ d. E 3.1.11. Ja als/ A Ja al eeſt/ G 3.1.20. die om ſulcks gheloofs artyckel/ A die om ſulcke artijkel des gheloofs.

FINIS.